

ИЛУСТРОВАНИ СВЕТ

ОВО ДЕЛО ИЗЛАЗИ ПЕРИОДИЧНО И ТО СВАКЕ ГОДИНЕ ДВАУТ: МЕСЕЦА МАРТА И СЕПТЕМБРА.

ИЗДАЈЕ И УРЕЂУЈЕ

М. МИЛОВУК

Миловук

У ДРЖАВНОЈ ШТАМПАРИЈИ

У БЕОГРАДУ 1867.

БИБЛИОТЕКА
АДАМОВИЧ

2 5419

Бр. 110001222

20-d

P '93.

Handwritten signature

КНЕЗ МИЛОШ ОБРЕНОВИЋ I.

КНЕЗ МИЛОШ ОБРЕНОВИЋ.

олитички живот и политичка смрт, живот, смрт и опет живот, — то је можда што је до јако могло највише да разликује Српску историју од сваке друге.

У целом нашем државном бићу, које је историјом обележено, само су управо две главне периоде: *стара*, од половине 12. века до 1459. год. и *нова*, од 1804. и 1815. до данас.

Цео наш *средњи* век, — то је по несрећи најдужа периода, али периода наших столетних патњи; то су тужни дани нашег горког искушења, нашег политичког жртвовања.

Двојака дакле осећања потресају срце свакога Србина, који узме да разгледа историју свога народа, своје земље: пошосом уснамити, кад жељном успоменом погледа у ону прошлост нашег скупог јединства, величине и моћи државне; а с те опет висине пада унут у стање бесправно, одакле тек после многа и дуга напрезања, с новом снагом и поуздањем почиње да изгледа бољу судбу, лепшу

срећу. Јер стари наши, имајући више среће а мање разборитости и политичке мудрости, — после онаких великих дела, починише и толике погрешке, да их још и *данас* морамо тешко да испаштамо.

Не може бити, да није из потоњег живота нашег *онога* времена уписано у пословицу, како: *„брат брату најдубље очи вади“*; да: *„ко злотвора нема, мајка му га је родила“* и *„ако ми је брат, ма ми није друг.“*

Неверицом оваком поцепани и завађени, наша се сила, наша снага у један мах скрши на Косову (1389.). Душаново царство поста пустоловном по којој базаше само бесна а *гола* Турадија. Српска земља, која се пре тога поношаше са два своја силна цара и осам краљева од лозе само Неманића; која имаде дивних јунака и вечита спомена светаца својих, — та славна Србија, постаде тада кућом самога робља и сужника.

Нема примера у историји света, да је и који народ са својима побеђеним толико немилостиво, тако нечовечно и безбожно.

поступао, као што Турци уради са својом, али само с *неслоге њене* побеђеном рајом. Закон, част, имање, живот — ове највеће светиње свакога човека и Србина — све то, нештедно се бацаше под ноге Азијатске, па се и данас непрестано гази онако, како само једна Варварска нога изумети може.

Народ осиромашни, народ се подели и разбеже у туђе земље, у друге вере. Ни глас гусала, ни песме јуначке не беху кадре никакве помоћи дати; јер за дуго не беше међ браћом Српском измирења, не беше покајања, немаше *слоге*, — чега је једино и највише требало.

Тако се том ронском стању на једном крају Српском наврши пуних 345 година, а на другом се и *данас* још једнако броје, под притиском тежкога кајања: *„имадосмо, незнадосмо, — изгубисмо, познадосмо.“*

Тек, кад муке и страдања ова до гуте дођоше а сили се злотвора опет не виде краја, — Србија се нацуну *побратима*. — Не људе, него и дрва у шуми Срби почеше сада поштовати као пријатеље и бранитеље своје. Обарати дрва, то је као и убијати људе, мислише и говорише они ¹⁾. У свакој мало већој планини њима се стадоше привиђати виде — нека виша створења — и Срби их за то посестримнише па и њих позиваше у помоћ. А брат? — сад се каза да *„није мала реч, већ пуна уста.“*

Тако се народ поче сам храбрити на све стране. Све дотадашње патње правдаше тиме, да: *„Бог кога воли онога и кори.“* Што осиромашни те немаде ни најнужније спреме за рат, ту певаше да: *„бој и не бије свијетло оружје, већ бој бије срце од јунака;“* *„не бој се Бајо пушке чефердара, него пушке општом везане.“*

¹⁾ Abatte des chênes, disaient-ils (Serbes), c'est tuer des hommes. En Serbie les arbres et les hommes sont amis. Lamartine. Voyage en Orient. IV. 10. 1836.

А што неста *једне* вере у народу, за то опет рече: све једино, *„брат је мио, ма које вере био“* само устај, — али *устај!* јер се зудум ових душмана, не може подносити дуже.

Ох! како се исписа радост на лицу ових невољника, кад их Кара-Ђорђе (1804.) поведе на бојно поље. Није шала, за *три и по* столећа Српска јуначка војска не виде међана. Та радост да се за *слободу и независност* иде мрети, учини, те као електричном струјом потресене, по свој Шумадији заиграше струне на гуслама:

Уста Раја, к'o из земље трава,
Јер је крива из земље провела,
Земан дош'o ваља појевати,
За крет часни криву прољевати,
Сваки своје да покаје старе.*

И шта учини раја том новом и ако опет кратком слогом?

У мало времена сва се Србија (и градови) очисти од Турака. Ниш и Видин затвори се од војске Српске. Нови-Пазар паде у српске руке; и док један део те, опет не велике али јуначке, војске освоји и Сеницу на јуриш и преко Васојевића и Дробњака састаде се са браћом својом Црногорци, друга пође Вишеграду и Сарајеву а трећа захвати Зворник, Јању и Бељину.

Ко може сад казати да је то мало? само да је остало.

Али овај срећни напредак на једанпут задржа и обори нова неслога и завист једва ослобођене браће, а нешто и сметке туђинске.

Грозних и нечувених мука и јада допаде сада на ново изневерена и уплашена раја. Људе живе Турци натицаху на коље, мушку децу бацаху и дочекиваху на оштре ножеве, а жене опет и девојке одводише у ронство. Тукоше, клаше, палише, араше, о ребра вешаше (!) и мучише душмански; но то баш и учини да овим патњама настану одмах последњи

часи, — или новим и бољим устанком, или коначном пронашћу.

Бог не даде да буде ово последње, већ одреди *Другога*, да се скором народном устанку на врху стави.

Тај посао имаде да изврши *Милош Обреновић*.

Чудна је историја овог новог старешине народног. Може се слободно рећи да човек обичне среће и вредноће, тешко би могао прећи кроз два века велику Милошеву каријеру. Хоћемо ли прво да запитамо, где се роди тај наш политички месија? — Ни у кући змета ни трговца, ни у којем бољем селу или паланци, већ у сиромашном сеоцету *Добрињу* (окр. Ужичког) а у кући опет најсиромашнијег рајетине, — ту ћеш наћи место рођења овога *првог кнеза Српског*.

Тек доцније ухваћен је точан рачун, да је Милош рођен на Тодорову суботу 7. Марта 1780. године.

Мати његова *Вишња* два пута се удаваше. Први пут за некога *Обрса* у Брусницу, с којим је родила два сина: Милана и Јакова, а други пут по смрти Обреновој, за *Тодора Мисаиловића* у Добриње, и ту роди: *Милоша, Јована и Јефрема*.

Од седих стараца онога краја, случајно смо чули једном пре 10—12 година, како је Милош у времену још свога детињства показивао да ће од њега неки велики човек бити. „Никад он не би хтео“, веле, „на саму земљу сести, баш где би најбоље траве било, него би ма шта простирао пода се и ако ништа друго не би имао, најпосле би кану з главе подметао. У друштву опет врло би често сам изводио разговор о неком свом будућем јунаштву и господству, ударајући ногом о дрво да се оно затресе.“

Било то сад истина не било, Милош се опет могао скоро преварен видети, кад је и после својих 20 година дочекао да туђа, трговачка говеда у Далмацију тера. Али година 1804. долете опет брзо, да

развије његове големих планове. И то је било баш *бојно и дипломатско* поље, где Милош требаше одмах на позорницу да изађе.

Кад се Срби 1804. против дахија дигосе, брат Милошев *Милан*, затече се некако поглаваром нахије Рудничке, Пожежске и Ужичке. Тихе и доста благе нарави, он није много марио за ратном славом; за то је место себе слао Милоша на војску. Овај је то најволео и у јунаштву није уступао ни *Чуинћу* ни *Хајдук-Велку*.²⁾ Због тога он на скоро постане војнички поглавица и један од најбољих војвода Српских. Као такав показао се 1807. на Ужицу, кад су Срби некакав шавац узимали на јуриш. Ту је од Турака тако страшно рањен био, да су га сви већ Срби били ожалили: курцум га је ударио више леве сисе а изашао кроз плеће, од чега је Милош више недеља лежао. — У боју пак на Кукутици отворио је још веће јунаштво, и ако и ко, најбоље га је могао запамтити луту *Судејман-паша* Скопљанин, који је по историји и народној песми однео кући са тога разбојништа овај спомен:

— „На и наша рана допавуо,
од јунака војводе Милоша,
десну руку у лејеној носи.“

Али страшни и одесудни часови тек сада наступаше, да се јунаштво Милошево позна.

Кад године 1813. Делиград паде у Турске руке; Хајдук-Велко погибе браћећи Неготина а од Босанске стране силна војска Турска разби Српску војску на Равњу; Кара-Ђорђе и све боље војводе пребегосе у Аустрију, напустише све градове и ребацу, оставише народ у часовима најмутнијим, најстрашнијим.

Сам *Милош* оста у народу да подели ш њиме сву несрећу која га снађе, јер на срећу не хте нико помислити.

²⁾ Милош Обреновић (1828.) стр. 50.

В. С. Караџић.

Бадава оне одбегле војводе слаше по Милоша и износећи му све могуће опасности, позиваше да к њима на ону страну пређе и не гине у лудо. Милош то не хте слушати, него оде да ухвати Ужице докле још Турци нису дошли и ту да се како год до пролећа одржи.

Али доцкан. Турци већ сву скоро Србију поплавише; пред њима се свуда оружје полаже, још многи кметови и мањи кнезови сами се понудише да у послу освајања помогну Турцима.

У овом часу ништа наметније није било, него да се и Милош преда и спреми се за бољи устанак. Он тако и учини; оде пред Дели-башу Али-агу Сер-Чезму те положи оружје.

Такав абер, колико је могао Турцима бити мио, може се по томе судити, што се Али-ага и Ибраим-паша хтеше искривити измеђ себе отимљући се, ко ће пре да води Милоша везиру у Београд.

А ко беше тада везир у Београду?

Скопљак-паша, који се са Милошем више пута тукао и који је оно с Кукутнице однео сломијену руку. Томе сад водеше Милоша.

Али неће опет Милош да погине. Везир му се истина исмеваше што се Милош сада показивао одвећ кротак и покоран, и опомену га за оно, што му је Милош раме сломио, — но опет за то, пред свом тевабијом својом, он Милоша посинком зва.

Поочим — посинак, тек се Милош виде доцније да је у халиним устима.

Једнога дана зачу се необични чагрт у граду. То Раја-паша доведе у ланцима 115 главних лица из народа Српског, које на веру измами. Сви тих 115 душа бише одмах посечени баш на Бадњи-дан вече (1814.), те се сутра дан све капије и бедеми градеки окитише главама Српским, међ којима је још 36 других злосрећника било, који су живи на коље набијени. — Заиста је то био најтужнији дан Божића, који су игда могли дочекати

Срби у своме веку, на *своме огњишту*. Осим тога, још је преко 200 одабраних Срба погинуло доцније такође под истим мукама, не рачунећи у тај број и оне, који су у тешком ропству може бити више пропатили.

Сад је и Милош био уловљен; многи су, који би кадгод за буну били кадри, исечени; још је требало и кнеза Станоја Главаша или мртва или жива донети, што је све једно; на онда су свршена посла.

Овака зановест везирова, сутра дан се одмах узе да изврши. И кад се пред пашу донесе осечена глава Станоја Главаша, — Турчин један хтеде уплашити Милоша, казавши му: „Сад је Милоше на тебека ред дошао.“ Но овај му одговори: „Вала, ја сам моју главу одавно већ метнуо у торбу; а ону што на мени видиш, није моја но туђа.“

Тако Милош само вараше Турчина, а овамо смишљаше да спасе баш не само своју главу него и оних 60 Срба, који у граду преживише овај крвави Божић и Бадњи-дан. Знајући како су Турци за паром амшани, он то све учини са једним листом хартије на коме написа да поочиму своме дугује 10 ћеса или 50.000 гроша, те окрену везира да га пусти, да му у народу што пре ове новце покупи. Тако Милош изађе из *мртвил* и оде, управо *васкрсе*.

Сад је већ доцкан било, што паша упут оправи кавазе да Милоша врате, присетивши се своме злу. За Милошем нестатрага. Он се не даде скоро видети, али се брзо даде чути где је и шта ради. А и шта је требало томе много? Само да каже да се старешинства прима, па да дигне народ на Турке, за шта му свака кућа *по једнога роба обрицаше*, само да *с осталим робљем буде мирна*.“

Ни кад се с мање разговора не сврши већи посао, као оно кад се Срби на Цвети 1815. год. пред Таковском црквом

састаше с Милошем. Сви *једно* мислише, сви *једно* желеше као што им свима и патње *једнако* дотужаше. С тога, како Милош изађе пред њих наоружан, у војводском оделу а с барјаком у руци и прву реч изустити: „Ево мене и ево рата Турцима“, — сав народ после кратке заклетве на верност и слогу братску, поче се праштати као при последњем часу, помишљајући не на победу, већ на *јучначку смрт*.

Као стрела, овај договор њихов пресече Сулејман-пашу одмах други дан.

Прва чета, коју везир с тога на брзу руку под Таја-пашом оправи к Чачку, имаде 13.000 људи:

„Све бекрије гори од горега,
А јунаци боли од болега“

кажу наше народне песме.

Како Таја-паша прође, крунним је словима записано у историји овога устанка. Од рђаве пушке, али на *место* погибе овај паша на сред Мораве, те се не знаде ни куд га после однесе мутна вода.

А војска његова, што ш њоме би?

„Од Јелице до воде Бјелице,
Све осташе *баци* и *субаци*;
Од Бјелице те до Моравице,
Све осташе *аго* и *бегови*;
Од Моравице те до у Водине,
Све осташе *пацини кавази*;
Од Водине до села Кладнице,
Ту осташе *хоце* и *харије*,
Око пута отуд и одовуд
Сви осташе један до другог,
Да не жали један на другог,
Док дођоше у Сјеницу Турци
На пријенис казивади војеку
Да изгину *двајест* хиљада.
Кад се Српска искупила војска
Доведоше деведесет роба
И тридесет живијех Турака,
Све господар испече Турке
А оправи робље у Ужице
Да казују по Ужицу гаде
Кад је паша војеку подигао
Да увати обер-кнез Милоша.“

Боји Србин нигда Турчина убио није, тај га је дан могао убити, — каже Вук

С. Караџић. Прича се, да је тада много Турака и од женских преслица погинуло; јер на оваку славну победу не моглоше се ни жене наше уздржати да се и оне саме душманима својим не освете.

Овака победа оста и на Палезу, где је пола Турака погинуло код Колубаре а пода у Колубари. Исте победе после и на Ваљеву, Пожаревцу и Дубљу.

У Пожаревцу имало се на 6 јаких шанчева Турских ударити. Како се на први удари, војска Српска поче мало узмицати. Но охрабрена Милошем, који је напоследку занетим инстинктом и припретио: „који удари на Турски шанец, онај истина, може и умрети а може и остати (јер сви неће изгинути); али који уступи на траг, онај ће, вели, *јамачно* од мене умрети“, — Турци у два дана изгубише 5 шанчева и у шестом се предаше.³⁾

Далеко још славнија победа на Дубљу. „Овде нећемо браћо“, говораше Милош војсци својој, „да ударамо на Турке ноћу као до јаво, од којих се само бранимо. Сад хоћемо да учинимо на њих јуриш у сред подне, да нам не би ни један измакао.“⁴⁾

И доиста, јуришем страшним и неочекиваним одвоче битка. — Српски јатагани нигде се више не истунише, као овде на Дубљу; али опет *двајестина* (!) Турака утекоше испод ножа Српска, што је на неки начин далеко боље, него да се реч Милошева у свему одржа, зашто су онима преко Дрине имали чуда да казују о јунаштву дотле гажене *раје* Српске.

Зла је срећа пристигнула овде Марјаш-Али-пашу, који с нешто Турака паде жив Србима у руке.

Истерани из шанца, — прснули су Турци куд који по трију и лугу; а за њима и паша без *капе* и *обуће* утекне кроз дим под један раст и ту се шчучуњи да чека сутов. Ма не оста човек за

³⁾ М. Обреновић. 108.

В. С. К.

⁴⁾ М. Обреновић. 115.

В. С. К.

дуго на миру. Неки Јово Чираковић на ње нап случајно и издере се на пашу: „Предај се бре! Ол погнбе сад.“ На што му паша одговори: „Не удри, предајем се, а паша сам! Него ме живога поведи Милошу аманет ти Божји, пак ћеш од њега имати добар бакшиш.“ Јован преко запете пушке отме од паше сабљу, коју је једино од оружја на себи имао, „доконп пашу за браду“ и одведе у своје друштво, рекавши: „Та се Туркешања за пашу издаје“; — те га сви одведу Милошу.⁵⁾

Место да заробљене Турке — по њиховом адету — *на коље набије*, Милош охрабри пашу, да га прима као свога *мусафера* и *доста* (пријатеља). Откупи пашу капу; поклати му један ђурак и једнога хата (јер је под пашом коњ погинуо) и испрати пашу до близу Дрине.

При растанку паша се искрено исповеди Милошу: „Нисам ја, вели, знао какав је овај народ, не бих ја ни сламке дигао нап. Сад ја видим колико је он храбар и сложан и снажан. А да то и цар у Стамболи знаде боље би он Србе назно колико и један у свему својему царству народ и рају. И то ће бити ако Бог да, само ти господару и кнеже Милоше немој ни по што *заманитати* да у ваше послове који краљ са стране свој прст умеша, те да упропастиш себе и свој образ и ову ваљану *фукару* Српску; него, како ти цара за скут и цар ће тебе под свој скут, па се не бој ни кога: Београдски ће везир, као и који му драго други, према теби *слуга* бити.“

Уз ове неколике битке, кад узмемо још и она два случаја, што су се Турци на Баточини и Карановцу предали, — онда је на томе свршено све ратовање овога устанка.

Међу оним Турцима, који су се на Карановцу предали, било је нешто и вој-

ске Адем-паше Новопазарског, који је био такође неки знапац и пријатељ Милошев од пређашњег времена. Милош не само што је све ове Турке пропустио да оду с миром и под оружјем, него је још и Адем-пашу послао тајно ђубазан поздрав с једном хиљадом дуката, молећи га, да не смета Србима и не удара више на њих; на шта му је паша, ни радости, отписао овим баш речма:

„Коси баше како си почео,
Тек од кише причувај одкосе.
Ја ћу пјеват и веселити се,
А Бог дао, те свако пјевао
Тко радио право и поштено.“

Истина, овим се војевањем не освоји још све оно, што је под Кара-Ђорђејем отето било. По то, што је онда тек кроз 9 година ратовања и помоћу и саме Руске војске *више* задобивено, Милош задржа за посао чисто своје политичке вештине. Пречи је сада посао био, настати — али опет путем мирних договора — да се задржи она *силна* војска турска, која под Куршид-пашом на Дрини стајаше и она, која са Марашлиом у Јагодини беше.

Обе ове паше осећаху такође особиту потребу да се са Србима на леп начин изравнају. Милош је то одмах дочеу и једва је чекао да га паше на договор позову. И прво оде на састанак Куршид-паше, ономе, коме на Дубљу половину војске под Али-пашом упропасти.

Редовна памет — то ће свако да призна — не би ово никад одобрити могла; и то би јој дало за право свако искуство, које зна, како је „у Турчина вера на колени.“ Осим тога, зна се, да *иза* Милоша није било тада *никакве* а толи *уредне владе*, те да би човек у том бар погледу могао рачунати на неку безбедност; нити је опет било каквих „гарантних сила.“ Напротив свако живи могао је знати — Турци још најбоље — да је тада требало само Милоша погубити, па онда ући

⁵⁾ Историја Србије (1837. г.) стр. 327.

С. Милутиновић.

у Србију на сва врата. — То је све Милошу добро познато било, али оншта ствар захтеваше да он међ Турке оде, на како било. Гласу овом Милош се сам покори и на веру онога Сер-Чезме, коме је пре ове буне своје, положио оружје и реч дао да ће миран остати, — оде Турцима на састанак.

Ту је био Сер-Чезма, ту и онај Марјаш-Али-паша кога Милош на Дубљу онако великодушно прими; али, покрај свега тога, Милош је опет добро осетио величину опасности у коју је запао био и из које се тешком муком измучио. Тај страховити спомен још му је боље могао остати у намети после онаке пријатељске опомене самога Сер-Чезме, који му, пошто га из стана Турског испрати, каза: „Нисам Милоше хтео да погазим вере, коју сам ти задао био. Ето те сад опет враћам жива и здрава, али од јако тешко теби, ако ми опет паднеш шака! Никад више не иди у наш стан, да те ко зове. И ја да те зовнем, немој ни мени веровати.“

Све ово Милош опет брзо заборави.

Како је видео, да се са Куршид-пашом не погоди и не одморивши се честито, оде право к Јагодини не би ли се с Марашлијом што боље угодило.

На *прву* просту реч овога паше, кога су и сами Турци „дубарациом“ звали, — Милош оде у други стан Турски, где је знао да ће бити ни Сер-Чезме ни Али-паше. И да виш чуда! Док Куршид-паша запео беше тражећи да му народ Српски оружје положи, а дотле да Милош код њега у *таоставу* остане, — Марашлија овако испрати Милоша: „Слушајте ви само султана а за оружје носите ако хоћете и топове за појасом.“

Извојекавши овако са народом својим онолико слободе, колико ће потребно бити за темељ највеће државне зграде, — Милош је за *остало* узео на пробу своју природну политичку вештину.

Углављени мир са Марашлијом, Милош је хтео да утврди и ферманом царским. За то је одмах оправно цару два посланика, који су му после месец дана довели ферман: како цар жели заборавити све што су Срби дотле чинили. Само нек буде од јако мирна раја.

Да буде мира, — то је Милош, који је највише желео; али је још требало имати доста посла са диваном. С те потребе, Милош намести у Цариграду једнога сталног заступника за Србију и отада слао је још неколико депутација, којима је некад на пред још могао да погоди како ће посао да сврше.

Много се прича о мајсторијама, које је Милош Турцима подметао. „Он је умео мајсторски (meisterhaft) да увери цара о својој особитој преданости и верности; а овамо је опет другим државама довољно доказа дао, како његова мишица уме да управља мачем, и како је он врло потребит као један бедем Европи, против навале Отоманске силе“, — каже Вилхелмо Рихтер, за кога се зна, да није ни најмање гледао Милошу кроз прсте, представљајући тадашње стање Србије.^{*)}

Такој једној мајсторији Милошевој, има се као главно да припише, што је доцније (1834.) и оних 6 округа Србији придато. Није место да и то овде исказујемо, а многима ће и онако већ познато бити.

У опште то се зна, да је Милош увек врло смишљено а често и одважно — како је кад требало — поступао, кад год би га прилике довеле у сукоб са самовољом Турских власти и великаша. Два само примера где је била највећа претња.

И ако се зна, да је *оним одвојеним актом*, којим је допуњен 5. чланак Акерманског уговора, слобода вере на првом баш месту обречена народу Српском — Срби су опет с доста муке смели подићи

*) Serbiens Zustände unter dem Fürsten Milosch. 1840.

звона на Београдској саборској цркви; јер је наша свом збиљом своје власти претпо, да ће одмах како чује звоно, пуцати на цркву. Не марећи ништа за то, Милош је заповедио да се звона одмах дижу, а наша да би се могао на звоно привикнути, наредио је даље, да му се тога дана у сва звона задуго удара. То је тако све извршено (5. Фебруара 1830.) када се поред грувњаве звона непрестано још пуцало из пушака и пиштоља, и Београд је тек 1862. год. бомбардован. Још је смешнија историја са добом: У Шапцу причају очевидци, којих и данас има живих, да је Муселим градски таку исту казну одредио ако чује добош. И ова је претња онако исто извршена, као она у Београду; а заповедник градски, због оваке заповести своје морао је трпети, да добошар једнако добујући обиђе све сокаке у Шапцу по неколико пута. Док је добошар ово чинио, Шапчани су му метали многе паре на добош.

Уопште, свему данашњем стању нашем, подигнуте су тврде основе у оном времену прве владе Милошеве.¹⁾

Што се пак унутрашњег уређења и управе тиче, сви су путеви у томе отворени били непосредном утицају Милошевом. — Вук каже: „Милош је био неограничени господар у Србији;“ а Рихтер вели: „Milosch war das Gesetz Serbiens“ (Милош је био закон у Србији). Кад се погледа на тадашњи ред ствари и радњу Милошеву, — онда је тако, како обојица кажу. — Закона *написаних* није тада у Србији било, него се судило по разуму и обичају; а Милош је био последња и највећа инстанција. Од магистрата ишло се народном суду, а од народног суда

Милошу и како он за право нађе, онако је морало бити.²⁾ И доиста многе пресуде Милошеве још су и данас израз велике женијалности и бистрине његове, а у простом народу подигле су необично поверење у вештину његову и правичност. Као светску реткост, коју разум човеков не може чисто да схвати, можемо споменути овде случај један, како је неки *Милић Марковић* из села Врбовца нахије Смедеревске, свога *јединца* сина *Симу* од 20 година, који је за неко убиство знао па га није хтео проказати него је још неке ствари од убилаца примао, — дотерао везана у Крагујевац 1828. год. и предао га народном суду овим речма: „Ево вам јединца мога, он је убица и незаслужује да живи; истина да се то затајати могло, но ја сам се господару нашем заклео вјеран бити и не могу заклетве моје погазити, нити савест моју друкчије умирити.“ Овај ванредни поступак Милићев, кнез је Милош дао за пример објавити свему народу, а сину му је опростио кривицу.³⁾

Тако је Милош пуних 24 године владао у Србији, за које време неколико је пута и од народа Српског и владе Турске за кнеза Српског проглашаван с правом наследства у целој породици његовој, као: 6. Ноембра 1817. на скупштини која је у Београду била; у месецу Марту 1826. год. и 17. Јануарија 1827. год. на скупштини, која је у Крагујевцу држана, где је 800 посланика народних било. А од Порте, ферманом 1820. и хатишерифом 1830. године.

Покрај свега тога, у овој дугој влади својој Милош је опет и многих незгода имао да издржи. „Дуго је он још морао ратовати у времену самога мира са противничким интересима својих потчињених; и за дуго је морао сву енергију употребити, да одржи у земљи мир и поредак,

¹⁾ Seit jener Zeit ist Serbien erst wieder in die Reihe der Staaten getreten, als mit Russlands und des Sultans, als obersten Schutzherrn, Anerkennung Milosch Obrenowitsch zwar zum unumschränkten, aber tributpflichtigen Fürsten ernannt wurde.

Serbiens Zustände. 1840.

W. Richter.

²⁾ М. Обреновић. 1828.

В. С. К.

³⁾ Српски Летопис од 1828. год. стр. 161.

за који се пређе тек само по имену зна-
ло¹⁰⁾ каже Рихтер.

Међу тим, ваља знати да су све ове
немире опет Турци највише или подизали
или их подржавали, у чему је као велики
сплеткаш на гласу био *Али-паша*; друк-
чије није могућно оценити ни оно, што
је неки *учитељ* Београдски хтео да дигне
буну и у прокламацији својој ово казао:
„Ко донесе *Милошеву* главу, добиће
50.000 дук. на годину; за *Јованову* и
Јефремову главу по 20.000 дук., а за
Симе Пашићу, кнеза *Басилија Поповића*
и кнеза *Вучића* по 5000 дук.“¹¹⁾

Остављајући ове и овима подобне по-
јаве суду историје, — напомињемо сада,
да је кнез Милош у след оног изишав-
шег устава, који је у Цариграду за Ср-
бију грађен и 24. Фебр. 1839. царским
ферманом овде обнародован, — 13. Јунија
исте године потписао оставку на владу.

Тако Милош оде и остави Србију за
много година; али не верујемо да ће и-
која друга влада у Србији имати за себе
ону надмоћну множину у народу, од које
грдна маса с пожртвовањем имања и жи-
вота свога, *сваком* даном приликом иска-
зиваше јавно *безграничну* приврженост,
— као што то остави за собом кнез Милош
и династија Обреновића.

То је *факт*, којег смо сви најбољи
сведоци; а то и *доказ*, да је кнез Милош
за *оно* време и *онаке* прилике управо ро-
ђен био. Иначе, сваком другом противном
владом, место *наследног кнеза* кроз ви-
ше од 25 година, — био би тек један
народни *вођа* у години 1813. и 1814.
— Кара-Борђе, такође *велика* духа и
карактера човек; и последња година
друге владе кнеза Милоша, са првом
годином оне владе, која је за њом насту-

пила, — дају нам за то неисцрпне до-
казе, и ако се иначе зна, да је кнез Милош
доцнијега доба сасвим друкчији владалац
био. Замислимо сад, да су у ових двеју
влада промените роле: место лене исто-
ријске представе, гледали би може бити
само жалосну трагедију, која се из дав-
них времена продужава и данас још изван
граница Србије, где народне владе нема.

У овом свом дугом одсуству, кнез
Милош је одлазио на далеке крајеве све-
та, али му је срце једнако било у Ср-
бији. Но над већ и 19. година наступи,
чињаше се да је повратку његовом ни-
чезла свака могућност. Ма стара сре-
ћа кнеза Милоша још једанпут буну,
последњим, истина, но највећим пламеном.

Како се сазна и отвори давно очеки-
вана народна скупштина, — на св. Спи-
ридона 1858. као на дан првога састанка
њеног, све је живо устало да се кнез
Милош на владу поврати. То решење по-
нели су у срцу и сами народни заступ-
ници, како су пошли у Београд на скуп-
штину. Но преко свега тога, силни је
опет народ и војску и скупштину стого-
бим редовима опасао и тражио *дивљом*
виком, да се кнез Милош „за књаза про-
гласи“, да се кнез Милош у Србију по-
зове. После једнога часа, таквом истом
ватром хитајући, дрктаху неки скупшти-
нари над прозором од скупштине, да то-
ликом нестрпљивом свету, пре званичног
саопштења јаве само: „Милош.“

Та једна реч, једва изговорена, одузе
народу све границе у радости. Сабљама
и мачевима подунирући, носили су тога
дана, као врата велику слику кнеза Ми-
лоша пред грдном масом сабраног света,
кроз све Београдске улице. Ко видео ни-
је, томе се *не може* описати, каква је
озбиљна и заносна осећања произвела у
грађанима и осталих вера и народности,
та — тако да кажемо — војничка литија.

Таква иста узбуђења овладаше светом,
кад кнез Милош у престоницу дође. Како

¹⁰⁾ Serbiens Zustände. 1810.

¹¹⁾ Тај је човек (из Срема родом) био пре тога
учитељ у Рињу и на приватној земљи кућу на-
чињо, а кад је за то устало село на њ, — Ми-
лош му ту кућу наредио са земљом пресуди.
Милош Обреновић. стр. 185. В. С. К.

је остварио 25. Јануарије 1859. год., цела ђумручка и савска улица била је дупком пуна свакога народа, сваке вере. Хиљадама очију бацале су укочене погледе у једну само точку, са које се знало да ће се прво појавити онај спори пароплов, који очекиване путнике носи. Као облак, мило је после народ уза сву Савску обалу и кроз све улице, куда би кнез Милош пролазио. А народнем весељу не беше за дуго ни мере ни краја.

Овако дакле, дочека кнез Милош свој што је највише желео, — дочека да остави кости у оној земљи, коју је својом и свога народа крвљу искупио и ослободио.

Изнурен великом старошћу не може донета ни цуне две године остати на влади и умре 14. Септ. 1860. године, а сахрањен би као какав *краљ*.

Смрт његова постаде сада најважнијом точком, управо рећи центрумом, свега нашег народног препорођења.

Што је прошло, кажимо да је морало бити. Желети би било, да се сада праведна захтевања и жеље народа Српског онако испуне, како би напредном стању данашњег века приличити могло, а да се, као оне прве две периоде наше новије историје, не испишу драгоценом жртвом — народном крвљу —.

Али мучно.

Нашој народној ствари не даје се још никако правда. То свестан народ не може више да трпи, а неће дуже подносити моћи ни влада, која пред народом стоји.

Још пре 16 година казао је кнез Михаило пред очима целе Европе: „Млад сам, па се још надам дужем животу; то је пријатна и ласкава надежда коју сваки цени; али да сам сад старац, имао би не проценимо право рећи: Борио сам се за моје отачаство, које је онда робовало а које је сад слободно; мени чест, мени слава, мени и мојим ратним друговима. Нема ништа лепшег за човека него кад

има право тако рећи; то је пред мојим очима више него ништа друго, што би ја пожелети могао и умео.“

Тај исти кнез данас располаже са 100.000 *чвек* спрењене војске, онаке војске, која је под Кара-Ђорђејем и кнезом Милошем, с нешто мало *старога* оружја што се од Турака сачувати могло, учинила чуда од јунаштва, бранећи своју домовину и наглећи браћи оној у Босни, старој Србији и Бугарској. — Два пут још већим бројем, очекује његову реч она војска, којој је исто урођено јунаштво с *очојањем* помешано.

Кроз ове две прилике, које нам пред очима стоје, провидимо донета врло озбиљне часе одмах иза садашњих дана. Но то сада неће бити више састанак на Делиграду, Пожаревцу и Дубљу, већ на другоме пољу, — онде, где смо негда показали такође велику и страшну снагу, но мало слоге и мало мозга.

А како *народ* наш разуме ове *две* велике значајности, које нам донесе 14. Септембар 1860., — то ваља сад да запитамо, јер је народ *главни* творац историје своје?

С поуздањем *старим*, он слободно чека све догађаје, који нам на сусрет лете и не пита (као што се томе ни научно није): јесмо ли *спремни*, већ јесмо ли *сложни*?

Облећући непрестано *све* гробове наших изгинулих јунака, дух нашега народног певача највише лебди над гробом кнеза Милоша:

„То су*, вели, „јади поврх јада,
Што премину господар Милошу!
Он је Српску земљу освојио,
Од зулума Турског набавио,
Од Дунава до Рашке студене,
И од Увца воде валовите,
Од истока до воде Тимока,
Од запада до валовне Дрине. —
Бог да живи кнеза Михаила,
Нек му Бог да и срећу и здравље.
А Србима *слогу* и *поштење*!“

1. Фебруара, 1867.

Б. Р. Пятљџ.

M. Granberg

ПОЖАР У РИТУ КРАЈ ДЊЕПРА.

Рибар, који ме је возио на своме чамцу, — тако прича један човек, који је путовао по Русији, — рече ми, да изађем на суво, а он ће међутим на другом крају реке да гледа, дали се у његовим бућкалама ухватио који рак или риба. Ја пристанем, те пођем неком земљојезичићу, који је био обрастао трском, и на коме се легоме небројене барске и шумске тице. После два часа, — вељаше рибар —, да ће с чамцем бити на крајњем врху тог полуострвчића, а то ми је место било добро познато. Имао сам са собом само лаку ловачку пушку, пуњену сасвим ситном сачмом, па лагано почнем крчити пут кроз густиж. Нисам намеравао убијати безазлене тице, већ сам намислио, да их прислушкујем у њиховом раду и начину, како живе.

Баш ту се Дњепар развијао у многе рукаве и окружавао је од разне величине више острова, која су сва обрасла била грдним рогозом и трском. Само где-где врба или топола диже главу као каква белега у овоме травном мору. Простране пустаре на обе стране реке, сасвим су биле скривене од рита, па с ове стране једва се мало виде вода у узаним пругама. Ово полуострво по свој прилици некад је било острво, и одељено од речне обале. Међу трску увукло се разво водено биље, те је песак и кал уздржало, док се најпосле није начинио живи мост, који је попустио испод терета, али опет је био доста јак, да одржи једног човека.

Већ се овде-онде показа по која лепа чапља, која у величаственом лету лебдише над увенулом трском; па и на земљи међу сувим лишћем све више

казиваше се разне промене, што сам даље ступао на полуострво. У моме детињству волио сам рит мог завичаја, по коме тумарајући проводио сам време у најлепшим саваријама.

Доцније сам и с научне стране схваћао живот у рити. Пратио сам растење трске, почето од клице па до подишног узраста, бројао сам цветове и чланчиће тршчане, и па увеличавајућем стаклету мотрио сам оштре листове њене. Спаљивао сам трску и трудио сам се да проценим, колико шљупасте киселине ово биље извлачи из воде.

И сад, прокрчујући себи пут кроз густиж, сваки корак видим нешто познато; и тако дођем до средине полуострова, где је било сијасета тичијих гнизда. Нисам опазио, како ми прође време. Но сад наједаред спазим неку промену у мојој околини. Тице долеташе у већим гомилама с југа и то са стране од пустаре, а у своме лету показиваше као неку раздраженост и журење. Осврнем се, те видим дуж целог хоризонта неки угасити слој као густ облак и осетим мирис од дима. Овде-онде од ватре се зацрвени угасито небо. Ту није више било сумњати: сељаци су запалили рит. Закон то строго забрањује, и кога ухвате да пали рит, онај мора да иде у заточење у Сибир. Житељима пустара пак иде у рачун, да рит пале при свршетку зиме, јер се баш у највећем густижу задржавају курјаци, који ту обдан лако ухвате по коју несмотрену тицу а ноћу излазе до близу села, где даве, шта год нађу. Овде у густижу сачувају се од олујина и снежног кијамета, па и од ловаца. Кад у рити гори сва увенула трска, онда многи курјаци пропадну а остали побегну.

Подиуно сам увиђао моје несносно положење, почем ми је пресечен био пут на пустару, што је баш оданде ветар преда-се а мени све ближе терао море од пламена. Започе понегде на појединим местима да букти, па и јасно се зачу глас разних зверова, којима би такође пресечен пут. Предвиђао сам, да ће сви ритски зверови, кад их напола окружи ватра, бегати на полуострво, а ја ћу онда у друштву курјака имати да бирам између два једнако велика зла: или да се дам жив испећи, или бегујући да потонем у бари или у води — ако међутим мој рибар с чамцем недође као какав анђео хранилац.

Нисам се предомисљао ни тренутак, већ нагнем што брже одређеном месту. Урлек курјака чујем наблизу а кад се осврнем, угледам чопор ових дивљих зверова, где беже надесно у густиж. Започе обшта узрујаност међу тицама. На све стране то лепрши и пљуска по барицама. То виче, звижди и крекеће у свакојаким гласовима. Дим и ватра све се већма приближава. Поче горети треска и на самоме полуострву. Уведе стабљике праскају и прште, метлице трскане лете у ваздух као ракетице и свуда околу мене падају заугљене стабљичице. — Страховито положење моје! Спремим пушку за пуцање, јер се час овде, час онде провлачи по који бегујући курјак кроз шуштајући густиж. Наумио сам да пуцам само у крајњој опасности, јер се нисам надао великом успеху од мог ситног олова.

Продрео сам до крајњег врха земљо-језичића на видим и на другој обали живи пламен. Сељаци су баш на све стране запалили рит, да би зверовима свуда препречили пут да се избаве. Докле сам год могао прегледати предео, свуда густог дима, пламена, лепршајућих дивљих патака, летећих чапаља, дивљих гусака, ждралова, шљука, очајаних пелекана, лабудова, гњураца, водених кокошију и — урлекајућих, од страха побешњених кур-

јака, који се увлачише из једног густижа у други, док их нестиже пламен и заједајући дим, те онда отважним скоком улетеше у воду. По ту се састаше с друговима, који су с друге обале са својом опрљеном длаком пливали на ову страну. На моју срећу, ниједан од њих није хтео насрнути на ме, јер су по свој прилици у страху заборавили на глад.

Ватра се приближава са страховитом брзином, — још неколико тренутака — па ћу и ја морати да скочим у воду, ако ме неспасе мој рибар. Са смртним страхом гледао сам, како се приближава море од пламена, сад већ пршти сасвим близу мене а у исти мах трчи к мени руља од пет курака, исплазише језике, укрљестише очи — а ја и незнајући добро, шта радим, метнем прст на опонац пушке, опалим на главу првог курјака и то само у растојању од два корака. Курјак скочи у вис и претури се, његов друг скочи надесно, остала три курјака налево (види слику), те управо у воду на ужас пелекана, патака и лабудова, који су се баш тамо састали, незнајући куд би се уклонили, али сад дречећи на све стране одпрште. Но као одговор на глас избачене моје пушке чујем сурови глас мог рибара. Никад у моме животу нисам чуо умилнији глас, него сад промукло викање: „Уа! Овамо!“ Још неколико тренутака — а ја стојим у чамцу — спасен. Баш замном запршти и последња треска а пламен утера у мокри гроб још и последњу животињу, која је до последњег тренутка издржала на суву. Пропало је све живо, што није умело пливати или летити, или што се узјогунило, да остане близу гњизда.

Скоро затим дођосмо у ширу воду и између димених се и ужарених ритова веслајући, стигнемо на сигурно место. — мој рибар пун радости, што је овом приликом уловио неколико курјачких кожа, а ја после страшних тренутака — с новим искуством.

УСАМЉЕНИК.

На пространој површини мора, која је на југу индијског океана између Африке и Аустралије, има једно усамљено стеновито острво, на које су досад врло редко и то само неки најотважнији морепловци крочили. Трговачке лађе, на путу за у Индију, никад не сме да плове близу опасних обала тог острва, где има много подморских гребена, па само неки неустрашими китоловци, који проматрају сваки буџак свију мора, усуђују се упловити у опасна пристаништа овог острва и приближавати се стенским гребенима, који окружавају ову жалосну постојбину морских паса и морских риба.

На обичним мапама индијског океана, означено је ово острво под 70. степеном источне дужине и 50. степеном јужне ширине као точка са именом „Кергуелска земља“, а на морским мапама названо је „очајно острво.“

На овоме острву нема дрва, па осим неке маовине и морске траве, тамо не расте скоро никака друга биљка, — а ту је пуних дванаест година боравио један северно америкашки морнар, по имену Питмен, па последњих пет година живио је он ту сасвим усамљен. Кад је ступио на ово острво, имао је још два друга, од којих је један скоро по нином доласку пао с неког гребена и остао мртав, а други се доцније разболео па је умро.

Године 1842. погодио се Ханри Питмен као морнар на лађу „Пингвин“, која је одређена била за китолов у тихом океану. Он је већ одпре служио на лађама, које су ишле у лов на морске псе и више је пута пловио крај обала лабрадорских и гренландских. Кад му се то догради, он напусти да проба срећу на други начин, па да буде китоловац.

„Пингвин“ већ је годину и по ловио на китове, по уједаред несташе китови,

и никако их није могао више наћи. Досад је био врло срећан, јер сва су бурад већ до половине била пуна китовом масти и мозгом (шпермацетом), али од три месеца овамо није ниједног кита опазио.

У то време била је лађа у јужном океану, али већ на повратку кући, а капетан је мислио да се врати око предгорја Добре надежде. Међутим још је тумарао на југу и западу Аустралије у надежди, да сасвим напуни бурад, јер се није могао отважити, да се врати правим путем.

Једног јутра морнар, који је на великој катарци имао стражу, викне „земља“ а капетан загледа у мапу и осведочи се, да је лађа на северно источној страни очајног острова. То му улије нову мисао. Он је слушао, да на овоме острву има сијасета морских паса и он помисли, да би му коже и маст од ове животиње могле накнадити оно, што му је још фалило од китове масти. Зато он себи предузме, да неколицину од својих момака остави на острву, а он међутим да тражи китове.

Он дакле сазове све своје морнаре, каже им своју намеру и пита их, дали би неколицина од њих, који би умели ловити морске псе, хтели да остану неколико месеци на овоме острву. Зато би им он дао половину добита.

Одма се пријави Питмен и још два млада морнара и понуде се за тај рад. Један од ових, по имену Карти, рођени Њуфундлезец, провео је највећи део свог живота ловићи морске псе; онај други био је пријатељ и многогодишњи друг Питмена. Ова три разборита човека сасвим су била способна за такав рад и сам капетан неби их умео боље избрати.

Лађа се одма приближи острву и ту изиђу та три човека. Кад се приближаваше стеновитој обали, видеше је по-

кривену грдиом множином морских паса а ваздух тако је препун био морских тица, да су ове, такорећи, помрачавале тај ваздух.

Онда на суво изађу и остали морнари, па саграде неку просту колибу за обиталиште, оставе тамо сираве за цеђење масти и алате за сушење кожа; све то свршише за један дан, но уједно донеше и подоста буради за маст. Заостајућима дадоше пушке и доста барута, ножева, сикира, алата за риболов, и за шест месеци брашна, нексимита и меса. Осим тога заостајући изнесу из лађе сав свој пртљаг и задрже себи један чамчић.

Тек што се овако спремише, Питмен, као избрани вођа ове четице, одма приступи раду, и пре него што се „Пингвин“ удалио од обале, већ је дим над суншаницом показао, да ови људи нису новаци у своме послу.

Ови људи живише само за свој посао, а морских паса било је толико и тако убојених, да су већ за три месеца напунили сву бурад и нагомилали много хиљада осушених кожа. Скоро затим ожалости их смрт једног од њихових другова. Роберт Дагот, пријатељ Питменов, тражио је јаја од морских тица на некоме стенском гребену, паде са стене и остаде мртав на месту. Тело јадника нађоше тек после многог тражења. Он је пао на дубану и размрцкао је теме. Плакајући од тешке жалости, они други однеше његово тело близу колибе, где га саранише.

„После овог жалосног случаја“, доцније причаше Питмен, „и ја и Карти, изгубили смо на више дана сву вољу на рад. Ја пак никад нисам имао приснијег пријатеља од Дагота, па ме зато и никад није ништа више ожалостило, него његова смрт.“

Сад ови морнари беше већ пет месеци на острву и приближаваше се време повраћаја „Пингвина.“ Зато се упу,

да још спреме колико могуће више кожа. У последње време нису више могли да употребе маст, јер су сва бурад била већ препуна.

Прођоше и шест месеци, али лађа недође. Седам, осам, десет месеци, годишња се времена мењаше, али „Пингвина“ нема. При свему томе они отважни људи опет нису очајавали, већ радише неуморно целог лета и сву бурну зиму. На пошто прође већ и година и по, опет се надаше, да ће им доћи лађа. У то време они више пута виђаше горње делове катарака од пролазећих лађа, али ниједна од тих лађа није дошла доста близу, да би јој се могао дати знак.

Јестиво, што су донели с лађе, већ одавно је било потрошено, али зато опет нису гладовали. Почем нису знали, колико ће времена проћи, док их спазе каква пролазећа лађа, то је Питмен смишљао средства, како би могао сачувати маст од морских паса, које су још једнако ловили. Случај му дође у помоћ, јер кад је једаред западио ватру крај обале, онда онази, да пенео од дрвета, оквашен морском водом и затим на сунцу сушен, отврднe као камен. Из тога он закључи, да се на тај начин може направити добар мазак и њиме омазати руна, па тамо унутра сипати доста течне масти. Сад почеше обојица копати дугуљасте узани јарак, који изнутра добро облене мазом и тамо им стане доста масти. На тај начин опет добију вољу за рад, а то је најбоље средство, да се одржи добро расположење и да самоћа нестане несносна.

За ватру имали су на обали доста цбунчића и неку дугачку маовину, која сушена на сунцу, давала је врло добру жар за сушење кожа. Тако су они за неколико месеци машћу напунили несамо онај први јарак, но и још неке друге, које су доцније ископали, а и број кожа од дана на дан све се умножавао.

Одма како су ногом ступили на острво, утврдише неки дневни распоред. Неко одређено време употребили су за набављање и стоговавање јестива. На острву је било осим риба и тица још и доста дивљих свиња, које су они својим пушкама убијали. Неки одређени број часова одредили су за ловљење морских паса, скидање њихових кожа, цеђење масти, сушење кожа и т. д.

Остатак дана употребљиве на разне ситне послове. Један дан сваке седмице обично нису радили, већ су улазили унутра на острво, и ту једаред оназе, да дивље свиње рију нешто, што је изгледало као кромпир, а то је било врло добро и за њих, јер су тако могли мењати с јелом. На највишој стени острва наместилише неки знак, да би то видели људи с пролазећих лађа, — по узалуд.

После три године, хаљине им беше сасвим поцанане, тако да су се морали умотавати у коже од морских паса. „Први пут по смрти Дагота,“ прича Питмен, „насмејасмо се из свог срца, кад се ја обук'o у кожу“ од морских паса, с длаком напоље, јер сам изгледао као баук.

Петe године подробно у накрет разгледаше сво острво. У лето, а то је тамо онда кад је код нас зима, почеше тај пут. Шест седмица били су на путу и по њиховом рачуну, прошли су 120 до 160 сата хода. Они видеше, да је сво острво пусто и неплодно, но да је северни део, где су они боравили, био најбољи, макар да је на јужној и источној обали било бољих пристаништа.

На југу далеко се у море увлачио један дугачак, узан и стеновит земљојезичић, и оба се морнара јако зачуде, кад ту нађу једну колибу са справама за сушење кожа, а та је колиба по свој прилици остављена била неколико дана пре њиховог доласка. На стени још висиле свеже коже од морских паса, које по свој прилици нису однешене биле зато,

што су још биле влажне. У колиби нађоше разне хаљине, јастуке и друге ствари, које су за њих имале велику вредност. Сад се опет почну надати, да ће их пре или после наћи којагод китове ловџа лађа, па да их спасе са усамљене стене.

На две године затим разболе се Карти и умре. Сад тек Питмен у пуној мери осети свој жалосни положај. Досад покрај друга није осећао несносност усамљеног живота а и непрестани рад растерао му је непријатне мисли. Но сад се он удуби у жалосне мисли и држао је за цело, да ће он усамљен умрети на овоме пустом острву. Живот је за њега изгубио сву вредност, и умало што није очајао. Тек кад је једног дана с врха стене угледао бела платна од две лађе, онда се опет окуражи. Па макар да се те лађе нису приближиле, то се опет у њему разбуди надежда, да ће која друга пролазећа лађа каквимгод срећним случајем опазити његове знаке.

Ново оживљен и укрепљен врати се својој колиби, трудио се да растера своје жалосне мисли и опет почне да ради свој посао. При томе узбуди га надежда, да ће му маст и коже негда помоћи, да себи спреми независан живот и да немора више бити морнар. Тако је он радио неуморно и пунио је машћу све један јарак за другим а крај колибе све је већа бивала гомила од кожа. Дванут у години обишао је око острва да види, дали није дошао којигод ловац морских паса, но никад више није опазно ни трага, да је ко ступио на острво.

Тек прођоше три месеца, одкако је умро Карти, кад усамљеност Питмена натера, да тражи друштво у живећим створењима и скоро затим имао је око своје колибе читаво јато разних припитомљених тица. За неколико месеци имао је он сијасета питомих тица Албатра и многе друге морске тице, које су на његов позив њему долазиле и из руке му јеле. Но најволио је

своје морске кучке, које је он већ као штенце врло лако припитомио, те су биле благе и привржене, као обични домаћи пси. Ове животиње свуда га пратише крај обале и биле су тако наметне, да су му одма долазиле, кад је заввиждао и тихо цијукајући показивали су своју радост, па су се чак и то научиле, да за њега рибу хватају и њему је доносе. Но највише показаше своју намет у томе, што су за кратко време упамтили своја имена. Једаред имао је Питмен седам оваких морских паса, који су знали своје име. Кад се они играше по таласима а он једно викне, увек му је оно одма долазило.

На такав начин прођу му године. Наш усамљеник није губио надежду, да ће се ма кад тад избавити. По његовоме рачуну био је он на острву једанаест година и десет месеци, кад једног јутра, баш онда, кад је био нешто слаб, и лежао у својој колиби, — чује пуцањ топа. С лупајућим срцем отрчи на најближу стену и гледа на море. А гле, — благословени тренутак, — ни по сата далеко од обале са спуштеним јелкенима стоји једна велика китоловска лађа, а с ње силазе подоста људи у чамац и веслају према острву.

Та је лађа била лондонска, која је већ више месеци тражила китове, па их није могла наћи, зато је сада стала код овог острва, да лови морске псе. Кад је капетан лађе опазно знаке Питменове, он да опалити један топ, и тако после неколико минута усамљеник опет је био у друштву себе равних.

Маст и коже, које су биле Питменове, препунише лађу, па макар да је добит од њих поделио са својим ослобођачима, опет му је остало довољно, да у северној Америци крај Мичигенског језера купи себи добарце, на коме још и сад живи задовољно и весело.

ЛЮБОМИР П. НЕЧАДОВИЧ.

СНАГА НАРОДА.

Говорено на концерту за пострадале Критске Хришћане, 5. Марта, 1867. г., у Београду.

Н преби се сабља бритка,
И златна се круна сирви,
И сврши се страшна битка,
И потону све у крви.
Мртва леже цара оба,
Лежи барјак до барјака,
Лежи јунак до јунака:
Небо озго, свод је гроба.
Колико је поље равно,
Нигде живе душе нема,
Притисла га мртва тела,
Што падоше овде славно.
И тамна се ноћца спусти,
Те покровом прим покри,
И у скуте своје обви,
Сав предео овај пусти.
Кроз тишину мртву ову,
Кроз тишину страшну ову,
Један топот иде ближе:
Докле на сред поља стиге:
Јунак један коња јаше,
На сред поља тужно стаде,
Око себе гледа јаде,
Гледа пропаст славе наше.

Поломљена бојна копља,
Изгажено златно ру'о,
Изломљене људске груди,
Исечене десне руке,
Писну јунак као гуја,
Јуначко му срце луче:
На кому се он превија,
И из гласа он јауче:
„Авај мене до зла бога,
Авај мене несрећнога!
На време сам свагда стиз'о
Где се олтар славе диг'о,
Где освићу страшни дани,
Где се србско име брани;
А данаске дођо доцкан
На Косово, на Видовдан:
Да заједно с браћом будем,
Да заједно с браћом умрем,
На што ми је живот више!
Што да носим сабљу ову?
Кад јунаци бојак бине,
Мене неби на Косову!
Све је, све је овде пало
Што јуначки живот знало;

Само оста јадан Марко,
 Да све оно види вако,
 Авај мене и до века,
 Чему с' нада — шта дочека!*

На потеже сабљу оштру,
 Да прободу своје груди,
 То с планина гледа вила —
 На се вила јаду сети
 И одолго млада слети,
 За руке га ухватила.
 Марко с' трже да се бори,
 А кроз плач му вила збори:
 „Јадан Марко, стани мало!
 Суђено је тако с неба,
 Доста их је доста пало,
 Тебе народ јоште треба.
 Срушена је србска слава,
 Србска срећа и држава;
 Ал то није цигла беда
 Веће прва првог реда,
 Стотинама гори зала,
 На твој тужан народ чека,
 Да с' излије као река —
 А Косово, то је шала.
 Опустуће земље твоје,
 Сурва ће се манастири,
 А Турчин ће да се шири,
 Где дворови србски стоје,
 Свуд ће Србин зло да страда:
 Згази ће се србска њива,
 Заурла ће зверад дивља,
 Разплашиће србска стада,
 Судбина је неба строга!
 Игинуће много света
 Од Турчина овог клета —
 Изтурчиће с' браћа многа,
 Богатство ће с' твог народа,
 Као пусто разтурити,
 Гомилама у туђ свет ће
 Од зла с' овог одселити:
 За њима ће напаст ићи,
 И тамо ће зло их стићи.
 Опустуће цркве ове,
 Сам остаће камен голи,
 Умукнуће србско звоно,
 Нит ће имат' ког да зове
 Да се Христу Богу моли.
 Кроз ове ће земље гуја
 С подигнутом главом ићи,
 А Србин ће да се крије
 Међу стене и урвине,
 Где ни зверка несме сићи,
 Бос, гологлав, гладан, жедан,
 По шуми ће да се лопи,
 Од зверова неће с' крити —

Турчин ће му зверка бити,
 Сећаће се своје славе,
 Својег царства и државе:
 Сећаће се и Косова,
 И имена Исусова:
 Сећаће се, Марко, тебе,
 Нити ће те ко да криви —
 Спомињаће твоје име,
 И шаптаће један другом:
 Марко јоште негде живи,
 Србско име, србска вера,
 Утеха ће њему бити,
 На грму ће крст изрезат
 И пред њиме сузе лити,
 Уздисаће Србин тихо
 Ал га неће чути нико,
 Колико је плавог свода,
 Србин данас нема рода,
 Сам се туко, сам пронао,
 Сам ће дуго он да страда;
 Сам ће јоште он да трпи
 Што год има људски јада,
 Али вечност нема краја,
 Неће тако до век бити,
 Србија ће с' подмладити,
 Сети ће се свога раја,
 Сам ће Србин треском треснут
 Сам ће сложит' ланце своје;
 Сам ће себе он васкрснут —
 Сам ће стати на видело,
 Где народи други стоје,
 И с крвавог овог поља,
 Повикуће слава боља,
 Одавде ће на све стране
 Да с' разнесу тужни гласи,
 И гусле ће да одбране,
 Да се понос неугаси,
 Народ онај смрти нема,
 С изгубљеном који битком
 Прослави се више, него
 Други народ са добитком,
 На Косово Срб ће дуго
 Горко, горко уздисати,
 Али га се стидит' неће —
 Оно ће га подизати,
 У песни ће певати га,
 Од данаске па до века;
 Косовом ће да се дичи,
 Оно ће му бит' челенка,
 А Турчин ће да се стресе,
 Кад Косово помене се,
 За те Марко смрти нема,
 С тобом судба мисли друго,
 Ти ћеш живети, живети дуго,
 Нов се живот теби спрема,

Али дуго ти ћеш знати,
 И за себе нећеш знати.
 А кад буде дошло време,
 Да се дигне србско племе,
 Да покуша своју снагу
 И поврати круну драгу,
 Дигнућеш се Марко и ти,
 И ја ћу те пробудити.*
 На са белом руком вила,
 Узду шарца ухватила,
 Одведе га у планину,
 У планину у Урвину,
 Где још није дошла нога,
 Ког човека самртнога.
 Кад кад тамо с оро није,
 Друго ништа дошао није,
 У пећину шарца смести
 И даде му смирља јести.
 Покрај њега спусти Марка —
 Болав Марко једва дише,
 Срце пукло, тек уздише —
 Притисла га слабост јака.
 На исцеди биљку једну,
 Биљка ова земска није —
 И даде му те он попи,
 Марко заспа, очи склопи;
 Та је биљка бесмртје.
 На му вила сабљу узме,
 И по сабљи проли сузе:
 Однесе је снџем мору
 Остави је у Приу гору:
 Там' у онај камен тврди,
 Да се онде сунца грије,
 Да се турском крвљу мије,
 Да је рђа ненагди.
 Спава Марко дуго спава,
 И у сну својем гледа,
 Како с' гаси србска слава,
 Од напаста и од беда.
 Види кроз сан Србе своје
 И синове Лазарове,
 Где с Турцима с' они друже,
 И Султану турском служе,
 Још дубоко броде море,
 Те се за туђ престо боре.
 И цареву ћерку види,
 У харему султанову:
 И у сну се Марко стиди,
 За срамоту србску ову.
 Спава Марко, дуго спава,
 Без мицања и без јава.
 Кроз сан види Јаничаре,
 Где се по свој земљи шире,
 И где руше манастире,
 И дворове србске кваре.

И с његове беле куле
 Чује хоџа где ликује,
 Види земљу поплаћену
 И градове освојене,
 Види веру погажену,
 Види цркве разорене,
 Види браћу где се турче,
 И корану турском уче.
 У сну Марко руком ману
 Да удари по корану:
 Скендербег се славни диже,
 За њим уста света сила,
 Ком слобода беше мила,
 И већ близу Марка стиже.
 Ал Маркова рука клону,
 И крај Марка опет нађе:
 Све се стина и пронаде,
 И у ропство све потону.
 Спава Марко, дуго спава,
 Без мицања и без јава,
 У сну му се кожа јежи:
 Види старца патријара,
 И племена србска стара,
 Где с народом у свет бежи.
 Носе име, веру, жеље,
 Носе своје светитеље,
 Види где их Турци стижу,
 Да их с лица земље збришу.
 Спава Марко, дуго спава,
 Без мицања и без јава,
 И у сну своме гледа
 Бесне Турке од победа.
 Чује кроз сан врисак деце,
 Чује јаук тужни жена,
 Види пропаст свог племена,
 И спаљене види свеце.
 Спава Марко, дуго спава,
 Без мицања и без јава.
 Завео га тешки сине,
 Незна за поћ ни за дане,
 Незна кад му зима дође,
 Незна кад му лето прође,
 Завеза га бољка клета,
 Незна ништа овог света.
 Ал осећа снагу нову —
 Чује где му срце куца,
 Чује много пушка пуца,
 Чује да га Срби зову.
 Ал неможе главе дићи,
 Камо-л' браћи у бој ићи.
 Спава Марко, дуго спава,
 Без мицања и без јава,
 Ал тај савак, савак лепи,
 Снагу Марка снажно крени,
 И сав народ већ осећа

Да је близу ербска срећа:
 Баца пушке, гусле гуди.
 Краљевна Марка буди.
 — На једанпут главе му с' јави,
 Као с' лађе која с' дави.
 Ужасно се Марко трже,
 И подигну мало главу,
 Ал још нема снагу праву,
 Топузом се само врже:
 Далеко му топуз наде,
 Шумадија сва устаде.
 Полетише на све стране
 Турске главе обријане.
 Чује Марко своје име —
 Чује борбу неку јаку.
 На је у сну мило Марку.
 Ал му нема посестрима,
 Гледа Марко, у сну гледа
 Душанова славна чета —
 У слободи где с' веселе,
 И спремају своје руке
 Да терају даље Турке.
 Да постигну све што желе.
 Чује Марко са сви страна,
 Србска грла раздрагана,
 Од милина с' Марко смије,
 Од радости сузе лије.
 Много пута он је хтео
 Да отвори своје очи,
 На да у бој љути скочи.
 Макар главе неизнео.
 Ал то вила није дала.
 Јер му снага беше мала.
 Снава Марко, јоште снава —
 Буновна му тешко глава.
 У сну види где с' олуја
 Изадека страшна диже,
 И обори престо многи —
 До Стамбола ал нестиже.
 Чу имена нека стара —

Чу војводу, патријара,
 Али даље више ништа.
 Све ућута, све се стиша.
 Снава Марко, али чује,
 Где се учи, спрема, ради,
 Где се лије, струже, кује,
 У потаји круна гради.
 Чује звона из Крушевца,
 И тонове с Крагујевца: —
 Види сабљу где му с' блиста,
 Ко сунчана ждрака чиста.
 Види да се рађа зора
 Од Балкана па до мора —
 Да се свако Српче диже
 И Косову иде ближе.
 И осећа своје груди,
 Да му брекћу од једрина,
 Чује присак свог Шарина,
 Једва чека да с' пробуди.
 На он кроз сан вилу виче:
 „Где си вило, вило бела,
 Што си ми се 'нако кледа,
 Пробуди ме, зора свиће!
 На да питах хоће Турке,
 Ком чинише 'накве муке?“
 Бела му се вила јави:
 И за руку њега узе:
 „Устај Марко, Турке дави!
 Сиротињи бриши сузе,
 Топузине твоје ево,
 И ево ти сабље бритке!
 Косова ти поља ево,
 Чекају те славне битке.
 Сад је снажно ербско племе!
 Устанку је дошло време.
 Устај, устај горе Марко!
 Родило се сунце јарко,
 Да осветиш ти Косово,
 И подигнеш царство ново.“

1867. год.

Љ. П. Н.

ИСТОРИЈА ЈЕДНОГ ДИЈАМАНТА.

браћа Шафре шврљаше једног дана кроз главне улице Багдада, кад уједаред најстарији од њих стаде и прстом показати на неког човека, који је ишао на другом крају улице.

„Где онде Авгана, ког смо толико тражили.“

„Е па да пазимо, да га неизгубимо из вида“, одговоре оба друга брата, и сва тројица потрче странцу, који се уплашио и убезекао.

„Бог је бог, немој да се плашиш“, рекне му најстарији између браће: „Ја сам Шафра из Басоре, ког си ти одире тражио, да му продаш драго камење и онај велики дијаманат, који се зове „месец брегова.“ Ово су моја браћа, која се такође радују, што смо те нашли, јер сад би купили од тебе сво то камење.“

„Тешко мени, трговци, ја немам више то драго камење.“

„А где је то камење?“

„Хваљен буди бог! Баш сад сам га овде у вароши продао Јевреју Мардоху.“

„Пошто?“

„За 65.000 гроша и 2 лепа коња.“

„Ти си будала, а Мардоху је варалица“, одговори му Шафра сасвим љутило. „Ја би ти двапут толико дао.“

„Велики је бог! Ја сам ти то камење у пола те цене нудио, но ти си био још већа будала, што га ниси купио.“

„Зато што сам мислио да си га украо, па ми моја савест није дала, да га ку-

ним. Но шта би, би. Где борави Јевреј Мардоху?“

„Показаћу вам, само да останемо пријатељи.“

Авганац води браћу Шафре и показује им кућу Јевреја крај обале реке Тигриса. Затим се браћа лепо опросте с Авганом, а најстарији оде код Јевреја, да се с овим погоди.

„Сине Израјила“, поче он говорити ласкајућим гласом, „ти имаш један дијаманат, који се зове „месец брегова“, један сафир, који се зове „око алахово“ и разво друго драго камење, што си мало пре купио од неког скитајућег Авгана, који га није на поштен начин стекао. Ја ћу ти дати добру вајду, ако ми продаш то камење.“

„Колико?“ питање Јевреј и то с погледом човека, који свој посао разуме и вредност своје робе познаје.

„Ти си дао 65.000 гроша и 2 коња; ја ћу ти дати 75.000 гроша, па макар и штетовао.“

„Ја неби рад био, да ти штетујеш“, подмукло смећећи се одговори му Јевреј.

„Хоћу да ти дам двапут толико“, рекне Шафра.

„Ни за један милијон нећу да ти га продам. Иди с богом, ти не знаш вредност онога, шта хоћеш да купиш.“

Јерменин оде пун гњева на Јевреја.

„Он за нас одвише зна. Неће да прода, чивутски скот“, рече Шафра својој браћи.

„Кад је тако, онда му то камење морамо одузети“, одговори најмлађи с на-

мигом ока, на који његова браћа одобравајући одговоре.

Они оду, да смисле зло дело. Идуће ноћи ова три брата убију Јевреја Мардоха, и баце његово мртво тело кроз прозор у реку Тигрис. Затим покупе сав адиђар и побегну. Ко је у вароши Багдаду марио за једног самца Јевреја?!

Другог јутра сва три убица случајно сретну Авгана.

„Јестели свршили посао?“ запита их он.

„Бог је бог,“ одговори најстарији Шафра. „Камење је наше, а у славу наше среће дођи ван вароши у наш чадор, да заједно ручамо.“

Авган пође с њима доста далеко ван вароши, где је био чадор браће крај реке Тигриси, и тамо руча последњи пут у своме животу. Његови угостачи помешају му отров у јело. Тек што Авган умре, они га опљачкају и баце његово тело у Тигрис, говорећи:

„Иди будало, па се удружи с Јеврејом. Сада нико незна ништа више за то драго камење.“

Затим скину чадор, уседну камиле и пожуре се у неки усањени предео, да тамо поделе свој плен. С новцем је то лако ишло. Не тако с камењем, које је било од различне вредности, јер сам дијаманат више је вредио, него сво остало камење скупа. Сваки је хтео да има дијаманат а ниједан није хтео, да га остави другоме. Око тога се изроди жестока свађа, док најпосле најстарији брат непредложи ово:

„По праву требало би, да је дијаманат мој, јер сам ја најпре угледао Авгана и вама га показао. Без мене ви у Багдаду никад неби били нашли тај дијаманат. Но само да буде мира међу синовима моје матере, ми се нећемо више свађати, већ ћемо оставити да реши судба. Сутра ујутру сваки ће да прича свој сан, што га

је снιο ове ноћи, па онај, који узмогне доказати, да га бог највише воле, нека добије „месец брегова“; па то да се закунемо.“

Млађа браћа присташе, јер мислише, да ће лако слагати какав год сан, којим би добили дијаманат. Али најстарији брат помеша јело с отровом и виде радосним оком, како му умиру браћа, па је онда био једини господар драгог камења, што је вредило милијоне.

Затим братоубилац одузме од њих све, што је имало вредности, уседне своју камилу и оде. Остале камиле остави, где су и биле а мртва тела своје браће такође остави кобцима за закуску. Он је наменио да брже боље побегне из земље, па да оде каквомгод европском двору, где се надао да ће скупо продати своје камење, особито пак „месец брегова.“ На путу прода своју камилу, преобуче се као просјак и тако дође у Цариград, где се на неку холандску лађу укрца за у Амстердам. Ту је сигуран био, па није ни таио, да има скупоцено камење, већ реке, да је он трговац, који с таким камењем ради, и јавно је нудио то камење посланицима великих дворова, да га купе.

„Месец брегова“ и „око алахово“ нису били сасвим непознати у Европи. То камење било је дуго време својина персијске краљеве фамилије а говорило се, да пошто прости војници убише Надир шаха, они то драгоцено камење однеше заједно с разним другим скупоценим камењем; дакле Шафра је само морао казати, шта има, па одма му се нађоше љубитељи за ту робу.

Но дуже времена нико није имао вољу, да купи његов велики дијаманат и сафир. Па почем је Јерменин имао још доста новаца и ситнијег камења, што је у случају нужде лако могао продати, то он зато није ништа ни марио, јер је уверен био, да ће у своје време наћи и праву муштерију.

За цену „месеца брегова“ први пут га озбиљски да запитати царица руска Катарина II. У Петрограду добро су били извештени о догађајима у персијскоме двору, па су дакле и најбоље знали вредност тог камена.

Неваљали лопов и убицац зактевао је племићство, годишњу пензију од 0.000 рубаља докле год живи, и 500.000 рубаља, да му се исплате у десет равних годишњих рокова.

Катарина II. заповеди своје министру, да продавца дозове у Петроград и да му јави, да ће купити дијаманат, пошто га оцени дворски златар.

Министар заповеди дворском златару, да он вонта Јерменина с надежом, да ће се дијаманат купити а да га међутим на сваки могући начин обрлати, да буде разкошан и да се ода блудњи.

Шафра оде у Петроград и упаде у ту клопку. Скоро затим потрошио је био сав свој новац, но пошто се дозна, какав он посао има с двором, нађе свуда кредита, и наскоро ували се у дуг до ушију. То је баш намеравао министар. По некоме руском закону ниједан странац несме одпутовати из Русије, док не исплати све своје дугове. Предпостављало се дакле, да ће Јерменин принуђен бити, да своје камење прода по ону цену, која му се буде понудила.

„Кажите му, да је њено величество закључило, да његове претеране и безобразне услове неприми, па кад онда узмора продати, тада му дајте само четврт вредности под изговором, да тај дијаманат купујете за свој рачун.“ Тако је даље гласило министрово упуство дворскоме златару.

Ова порука и понуда златарова Шафри отвори очи. „Бог је бог,“ мрмљаше он. „Ови пси хоће да ме преваре у ономе, где сам ја спасење своје душе метнуо на коцку. Те су ме будале увалиле у дуг и сад мисле, да морам примити њихове у-

слове. Но они ће видети, како један Јерменин може у један мах да превари и све чивуте на целоме свету.“

Свакојакo претварајући се, гледао је Јерменин, да убеди своје противнике, да ће скорим дијаманат дати по пућену цену; али међутим испод руке прода један део од свог ситнијег камења, исплати своје дугове, потајно седне на неку инглеску лађу и одири. Кад доцније тражише Јерменина, нигде га немогоше наћи. Министар дође тиме у недовољан положај, јер се Катарина II. јако љутише, што није добила тај дијаманат и са својом обичном жестином зактеваше, да јој се исти набави, било то како му драго.

Више година узалудно се трудеше руске уводе, док најпосле нађоше Јерменина у Смирни. Опет га с најлепшим обећањима позиваше у Петроград. „Питајте њено величество, дали она мисли, стару лисицу двареда ухватити у истој клопци?“ био је његов безобразни одговор. „Но да укратко свршимо, ево вам моја последња реч. Ја зактевам племићство и 800.000 рубаља, који одма да ми се исплате. Ја ћу овде бити један месец дана и чекати на одговор. Ако се моји услови неприме, то се заклињем свачиме, да Катарина II. никад неће добити „месец брегова.“

Ствар се сврши тиме, да најпосле Катарина II. пристаје на те услове.

Шафра, лопов и убицац, сад би преобраћен у руског племића, врати се доцније у свој завичај, у варош Астрахан, где се ожени и доби седам ћерки. Свршетак његовог живота био му је такав, као што му је био и живот. Један од његових зетова, коме је он већ одвише живио, отрује га. Највећи део његовог имања од више милијона, конфисковала је руска влада. Остатак шћердаше наследници, а неки његови унуци живе сада у највећој сиротињи.

Ово је историја „месеца брегова,“ који се сада блиста у руској круни.

МОСКВА БЈЕЛОКАМЕНАЈА.

реко кула и кубета, којих има толико као грмова у каквој великој шуми, лежи на умереној висили Кремљ са својим шљатим теремом (одељење за женскиње), које стоји још од времена Ивана грозног, а недирнуто је остало од великог пожара. Унаоколо дигосе се велика здања, у којима се хране круне и друга свакојака народна светиња.

Источно овој језгри Москве на подножју брежуљка прислања се *Китај город*, где је жива трговина, па и сви стари споменици и света места царства. Украшени дућани опомињу на богатства истока. У овоме делу Москве вију се главни сокаци узбрдо. Каруце и људи тумарају на све стране, особито на најлепшој точки Китај городској, на *„Црвеној пијаци“*. Та је пијаца одма испод Кремља, једна прекрасна црква с многим кулама стоји на њој, а недалеко од ове смештени су на великом подножју од гранита бивши великих руских патриота: Минина и Пожарског.

Месар у Нижњем Новгороду, Минин, позвао је своје земљаке против Пољака и њихових савезника, руских бољара, који су упали у руску земљу, да је сатру. Минин скупѝ војску а кнез Пожарски с њом ослободи Москву.

Близу овог красног споменика јесу неке камене степенице, где за време владе Ивана грозног под мачем падоше небројене бољарске главе. Две капије воде са Црвене пијаци на Кремљ, од којих она

што се зове „капија спаситељева“ тако се поштује, да сваки под њом пролази гологлав.

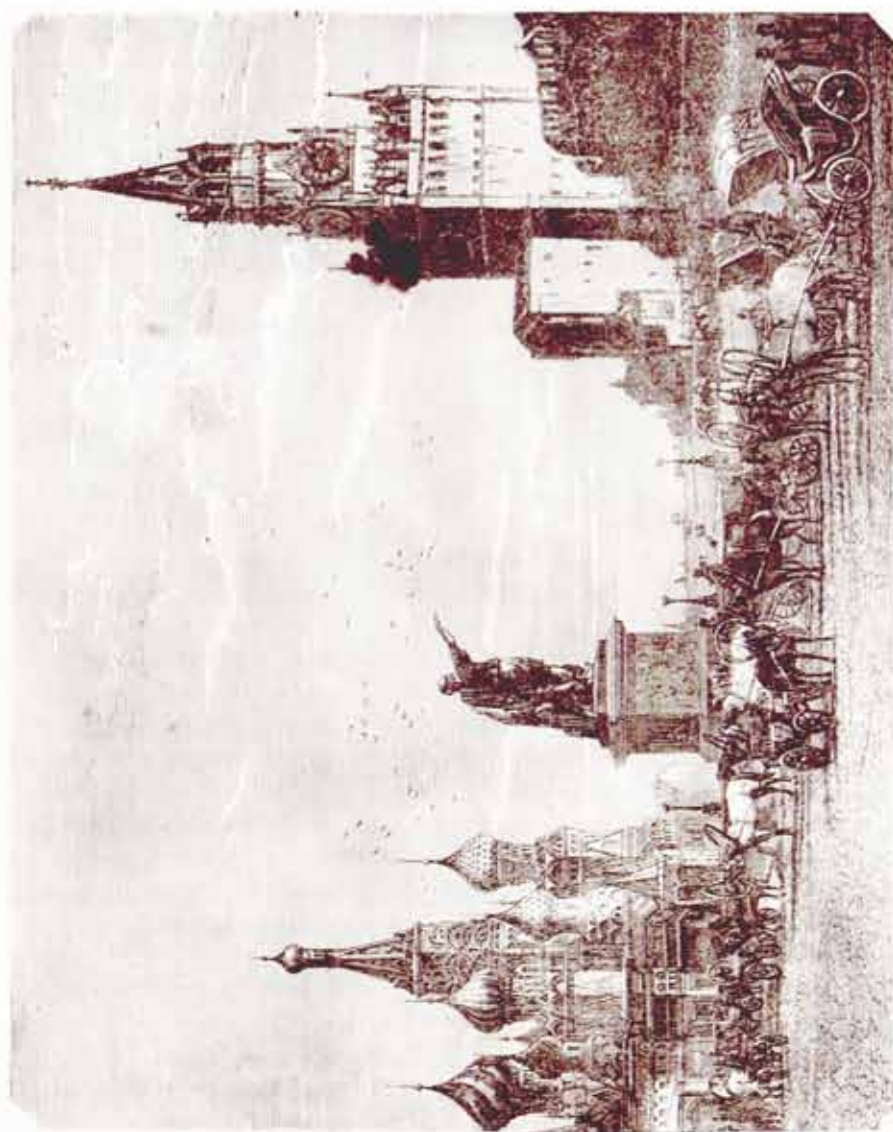
„Белој город“ прислања се у полуокругу на „Китај город.“ И ту има лепих дућана, али понајвише с луксузном европском робом. Ту је седиште више образованости и ту су здања велике школе, театри, академија и т. д. Унаоколо је „Тверски“ буљвар, главно московско шеталиште.

„Земљаној город“ то је трећи појас Кремља. Овде има још шарених, неправилно зиданих кућерака, па зато се ту и губи величаственост архитектоничка, која је у Кремљу и у Китај граду, али бар има народско руски тип. Постепено отуд губи се Москва у предграђа, која окружавајући велике пољане, простиру се на више врста далеко.

Москва је и по множини житељства велика варош, јер у њој живе преко 400.000 душа.

Свакоме Русу мила је Москва. Кад је Петроград постао престолницом, онда је то одвећ жао било Русима. Под царицама Јелисаветом и Катарином II. селише се у Москву великаши, који су остављали своје чинове, или који су били незадовољни, — па да бар проживе и умру у светој Москви.

Још неколико година, док буде више гвоздених путова по Русији, Москва ће већма долазити у додир са свима крајевима Русије, па ће онда на брзо све више да се увелича.

ЦРЕНА ПЛАЦА У МОСКВИ.

ОСВЕТА ЛОПОВА.

Из дневника једног лондонског полицијског званичника.

Једног јутра сасвим ударијено ујури у канцеларију мог врховног начелника агенат једне велике француске трговачке куће и јави му, да је та његова кућа тако покрадена, да ће да дође до многих незгода, па можда у слетству тога и пропасти. Он је путовао био у Париз, па кад се кући вратио, нашао је своју касу сасвим похарану. Лопови касу отворише са фаличним кључевима, па су је опет лено закључали и нигде се неопажа траг насилног обијања.

Пошто тај агенат, по имену Лебретон, јави то моме шефу, преда му списак банкнота и других папира, који су му укра-

дени. Мој начелник одма је разгледао, дали нису ти папири мењани код банке. Но ниједан од тих папира није дошао у банку. Одма он у свима новинама, именовавши бројеве банкнота, закаже, да их као украдене, нико неprimи. а уједно обрече добру награду ономе, који би полицији умео показати траг ове крађе.

Но нико се нејави. Сва истраживања полицијска осташе без успеха. Неколико дана затим, дође један ортак те куће, господин Белебон, у Инглеску, да сам, колико се може већма убрзи истраживања. Али све узалуд и нигде трага крађи.

Најпосле агенат, који се тужио код полиције, добије писмо с поштанским пе-

чатом Сен-Мартен де гранд-а, у коме га нудише, да ће за хиљаду фунти штерлинга издати му све банкноте и остале папире, но не оно, што је украдено у злату. Али сви ти папире имали су вредност више од 250,000 франака, а француска трговачка кућа хтела је с њима да исплати у Лондону разне тамо на њу повучене менице. Лебретон имао је најточнији налог, да те папире постепено, онако како су му долазили, уложи у банку, на наравно, јако га је корила његова кућа, што није послушао тај налог. Кад је он последњи пут одпутовао за Лондон, онда је обрекао, да ће тај налог одма извршити, но на жалост, кад је дошао у своју канцеларију, нашао је празну касу.

У оном тајнственом писму казаше му, на који ће начин у новинама „Тајмс“-у показати, да одобрава, и да даје уверење, да по закљученом уговору неће даље гонити допове.

Белебон, због плаћања, која је имао после петнаест дана, био је врло узнемирен и већ се приклањао, да пристане на тај предлог, али начелник му укратко изјави, да ће, ако он покаже таку слабост, онда њега самог гонити зато, што је уговарао с доповима.

При свему томе, знак буде штампан у „Тајмс“-у и Лебретон још истог дана добије писманце, у коме се позива, да сутрадан послеподне у четири часа сам дође у Олд-Манор Хауз и да са собом донесе у злату суму од 25,000 франака. У исто доба примећава му се, да ће му се зато, да неби могао издати допове, тек у тој механи казати, куд он има пешке да иде да изврши уговор.

Овај је план био сасвим вешт и чинило се, да ће тешко бити, такве препредене допове преварити. При свему томе, хтели смо и то пробати. Опредељеног часа Лебретон оде у Олд Манор Хауз, но тамо ненађе никога, који би му могао показати место, где ће да иде. Другог дана опет добије

писмо, у коме му се вели, да се зна, како полиција вреба, и да се фирма Белебона с таким изливним истраживањима излаже великој опасности, јер ако она неби хтела предлоге примити без икаквих зачкољица, тада ће све банкноте и остали папире да се спале, па онда она сама нека себи припише, ако неумогне одговорити својим обавезаностима.

У то време дођем ја из Плајмут, где сам свршио један тежак задатак. Мој ми начелник одма прича целу историју Белебонову и рече ми, да се радује, што сам се баш сад вратио, јер хоће мени да повери сву ту ствар и то зато, што ја говорим доста добро француски, а несрећни трговац само врло слабо говори енглески.

После подужег договарања, у коме ми он све саопшти, шта је досад чинено, да би се пронашли допови, ја се отважим, да најпре насамом говорим с Белебоном. Ја га дам^уумолити, да к мени дође у неку гостијоницу близу његовог обиталишта. Неколико минута затим он уђе у гостијоницу. У току нашег разговора скоро ја познам у њему један од оних отворених карактера, против којих неможе лако да се подозрева. Но онет сам нешто подозревао. На равнодушни начин у току говора ја га запитам, дали је Лебретон сад у канцеларији, где је била краћа.

„Није тамо“, одговори он, „он је данас по неком послу одпутовао у Гринујч. Но ако хоћете да промотрите канцеларију, то вас могу одма тамо одвести.“

„То би ми мило било. Само ми дозволите, да на улици идемо руку под руку, да нико непосумња о мени, да сам званичник полицајски.“

Он се насмеши, што сам тако ошорожан и ми дођосмо у његову канцеларију. Нека бака отвори нам врата. Један млад калфа седио је код астала за писање. Он ме радознало загледао, но ја сам свакојако удесно, да му неповажем лице. После неколико тренутака дам знак Белебону, да

одправи баку и калфу и то он наскоро учини на доста вешт начин.

Одма сам почео проматрати. Сваку одрезану артијцу узмем у руке и пажљиво разгледам, но нигде непаћем нешто, што би изгледало подозрељиво.

„Ви сте дакле сигурни“, најпосле рекох ја Белебону, „да ваш агенат нема никакве љубави, нити је у приликама, које би га занеле, да троши много новаца.“

„Подпуно. Ја сам по казивањима мога калфе Дибарла, ког сте мало пре видели, дошао до подпуног уверења, да с те стране неможе бити ни најмањег подозрења на Лебретона.“

У тај мах брзо уђе калфа и онајало се, да ме је хтео загледати у лице.

„Нема љубазницу?“ рекох ја, кад у гостијоници ступим у моју собу. На одкуда му остаци мирисаве артије, што сам му нашао у фијоци? Седнем па покушам да сложим неколико од тих парчета артије, но после вишекратног узалудног покушавања опазим, да су те артијце од разних писама, и кад их саставим, немогу да наћем подпуни став. Само сам толико увидио, да је писала женска рука.

Неколико часова затим по неком другом послу одем у Стек Њујнгтон и случајно у ћошку једног дућана с галантеријском робом видим једну објаву, која пробуди сву моју позорљивост. На тој објави стајаше ове речи: „Две фунте штерлинга награде ономе, који нађе једно загубљено мало италијанско куче. Реп му је скраћен а слуша на име Фидела.“

„Фидела!“ рекох ја себи, „то сам ја име читао на расеченим артијцама писама на Лебретона.“ Приближим се неком фењеру, извадим артијце, и у једној од тих прочитам речи: „Моја је сирота Фидела изг...“

Та је објава већ пре три седмице била тамо обешена. Брзо ја ућем у тај

дућан и кажем, да сам видео керче, које је по свој прилици оно, што се тражи с објавом.

Једна госпа у дућану одговори ми, да се тој вести врло радује, јер лице, чије је керче, добра је њена муштерија.

„Па како се она зове?“ запитам ја.

„Ја неумем добро да изговорим њено име, јер је француско, али изводите овде сами прочитати, она је свој адрес уписала у ову књигу.“

Ја прочитам: „Госпођа Левасера, Бек Котаж, један сат крај друма од Идмонта за у Сутгету.“

Тешком сам муком сакрио своју радост, јер је писмо сасвим наличило на писмо у исецканим артијцама, које сам нашао у канцеларији Лебретона. Свакојачко, то је био траг, коме сам морао следовати.

Пошто проговорим још неколико речи с трговкињом и обречем јој, да ћу Фиделу послати реченој госпи, опростим се, те одем неком човеку, који је трговао с разном животињом и тамо по приличну цену купим једно гадно италијанско керче. Одма му дам реп одсећи и колико се могло, залечити му рану.

Другог јутра сасвим рано већ сам био обучен као један од најгорих одрића, који краду псе, па их онда продају. Тако сам био вешто маскан, да ме и моја жена није познала и дрекне кад ступим у собу. Око подне стигнем у Бек Котаж. Одма се зачудим, кад разгледам положај. Уместо пред леним дворцем стајао сам пред обичном сељачком кућом. Једна је слушкиња баш музла краве, нека је друга на глави носила чабрић а на рукама једно детенце. Већ сам хтео да се вратим у Лондон. Али навика, да се недам преварити од привидности, неда ми то да чиним, већ ја запитам за госпођу Левасера. Она је била код куће.

„Седили она овде?“ запитам ја.

„Дабоме“, одговори слушкиња и смејаше се, што сам тако издрпан.

Ја загледам кућу и скоро на многومه опазим, да истина с поља изгледа као јадна колиба, али да изнутра мора бити сасвим лена. Ја сам казао, зашто сам дошао, али ме као нехтеше пустити пред госпоњу Левасера. Слушкиња је сама хтела да унесе пса, да би госпођа видела, дали је то Фидела. Одговорим јој, да пса недам никоме у руке, и да ћу га ја сам показати госпоњи. Мало затим дође она друга слушкиња, па ми каза, да дођем горе. Но међутим она је заборавила кацију, јер ми није веровала, судећи по моме изгледу, па ми онда заповеди, да добро на гвозђу обришем обућу.

Госпођа Левасера седла је на канбету и била је нестриљива, да опет једаред своју драгу „Фиду“ изљуби. Она је у лицу била прилично лена, али њен говор и понашање одма показа, да је од ниског порекла. Кад ме угледа тако одрпаног, она се поплаши тако, да је гласно звала свог мужа. Одма затим дође Левасер сасвим усануљен у лицу, јер се баш бријао. А то је био леп човек, витког стаса, с великим брковима и лепом на подбралку избријаном брадом.

„Шта је?“ запита он.

„Ах, погледај само овог човека,“ рече накићена госпа и показа прстом на ме. Њен муж сладко се насмеје а госпођа Левасера окуражена присуством његовим, најпослед погледа и керче.

„Боже мој!“ викне она, „та то није моја Фидела!“

„Шта?“ викнем ја као у невиности, „али, госпођо, погледајте му само реп!“

Но пошто се госпођа Левасера ни с тиме незадовољи, а њен ми муж, због моје продрзливости почне претити, да ће ме бацити преко басемака, ја турим керче под моју аљину и одем.

„Тако дакле!“ рекнем ја радостан сам себи, кад сам опет био на друму. „Дакле господни Лебретон нема љубазницу? Но ако то није његова слика, која у соби

виси између Левасера и његове госпе, онда сам ја или слеп или будала.“

То је много вредило за мене и јако сам желио да даље идем овим трагом утолико више, што ми се Белебон у својој доброты и безазлености исповедио, да хоће да се жени. Ако се лопов неби нашао, онда би пало поверење његове трговине, па би изгубио и новце и своју љубав, што му је била најмилија на овоме свету.

Истог дана увече у 9 часова, господин Левасер лепо обучен пође из Бек Котажа, малко даље на друму седне у каруце и брзо појури у варош. За њим је хитио један човек с великим брковима и лепом парокном. Овај последњи господин био сам ја. Опет сам се преобукао.

Левасер сиђе с кола на крају регентске улице, пође пешке неким преким сокаком и најпослед уђе у једну гостијоницу. Скоро затим уђем и ја тамо. У тој гостијоници обично се састајаше стране слуге, које баш нису имале службу; ћирице, калфе, кувари, људи свакојакх народности, који овде тумараше, нијанчише, карташе се и викаше.

Ови гости тако су били зањати сами собом, да на нас никако нису ни мотрили. Левасер седне и заштите чашицу рума. Он је овамо морао чешће долазити, јер је познавао многе госте, који ту беше, и скоро затим дознам, да је он Швајцарац, макар да је врло лепо говорио француски. Овог вечера ништа даље нисам могао дознати, само толико, што сам се уверио, да је Левасер само зато дошао у гостијоницу, да ту нађе неког, но да тај неко није дошао; јер он није хтео да игра ни с киме. већ је рано, око 11½ часова, нерасположен отишао кући.

Идућег вечера иста седница у истој гостијоници. Око десет часова као крадом уђе неки човек и страшно гледа на све стране. То је био Лебретон. Одма устане Левасер, ступи к њему, и обојица изиђоше. Нисам смео да идем за њима, јер

сам се плашио, да непочну подозревати, и сам сам се морао за то похвалити, јер мало затим опет уђоше и седоше покрај мене. Лебретон изгледао је, као да је немиран и бојазљив а у цртама Левасера светлила је злоба и радост. Лебретон само кратко време остане. Једине речи, које сам од њега чуо кад је говорио Левасеру, биле су ове: „Чиними се, да нешто подозревају.“

Међутим је Белебон био у највећем нестрпљењу и страху. Ја сам му казао, да се ради веће сигурности засада не треба да састајемо, а он ми писаше једно писмо за другим, где вели, да са страхом чека дан, кад треба да плаћа. Сажалевао сам га и зато се по зрелом промишљању отважим да предузнем решавајући корак. Кушао сам, да пијанчењем и будаластим картањем задобијем поверење Левасерово, али он се јако чувао. Једног вечера пошљем у гостијоницу неког тајног полицајског агента, који се преобукао као нека развращена бекрија. Чекао сам на угодни тренутак, па му шапнем, но тако, да је то могао чути Левасер, да ја знам начин, како се могу продати банкноте, којих је примање забрањено. При овим речима зачас узнемири се Левасер, али одма затим ништа се није опажало на њему. По свој прилици, није ми веровао, па зато сам морао ступити друге сретству.

Једног вечера седне један у најодрпаније аљине обучени агенат, привидно као скоро сасвим пијан, мени преконута и викаше, да је он господин Трилеви из Кондујт улице. Он се хвалише својим имањем, па да би нас још већма уверио о своме богатству, извади из џепа књигу пуну банкнота, па је метне на астал. У то доба било је мало гостију, а и ти су седели на другом крају дворане. Левасер види, с каком сам лакошћу и грабежном чежњом гледао на банкноте.

Скоро затим фалични Трилеви оде из гостијонице. Ја се за њим одишах и видим, да заном иде Левасер. Кад стигнем Трилева, тајно му из џепа извучем књигу с банкнотама, наравно тако, као да он то није опазно, па затим журно одем. Но ја сам знао, да је заном Левасер. Ја ујурим у неку другу гостијоницу, заштем обашка собу и држао сам још невини плен у рукама, кад уједаред стане Левасер пред-а-ме. Радост му је вирила из очију а он ми, лукајући ме по плећама, рече тихим гласом: „Е, е, Ујеме! Ја сам сведок вашег мајсторског обећања, па могу учинити, да дођете у заточење!“

Наравно да сам се ја претварао, као да сам се богзна јако уплашио. Кад он то виде, онда се насмеје.

„Немојте се плашити“, рече он и зазвони, „ја вас нећу издати.“

Он заповеди, да му донесу стакло вина и седне покрај мене: „Сутра“, рече он, „забраниће се примање банкнота, које сте ви тако вешто украли, но ја се опомињем, да сте ви казали, да познајете неког, који може да прода такве банкноте.“

Ја му одговорим, да му ја то казати немогу.

„Немојте шептљити“, одговори он с тихим, али претећим гласом. „Кажите ми истину, па сте спасени. Где је онај човек, који купује онаке банкноте, које несме нико други да купи?“

„Он сад није у вароши“, одговорим ја с дркћућим гласом.

„Спрдња, мој драги. Ја то неверујем и признајем вам, да би и ја имао тако нешто на продају. Пошто узима тај човек такве папире, и како је њему могуће, да тако купљене папире може продати опет даље?“

„Обично он даје трећину вредности, пошље их онда ван земље, где дођу у руке таким људима, који их купе у до-

број вери, па онда је банка принуђена, да их прими."

"Дали је то тако законом опредељено?"

"Јест, уколико ја знам."

"Добро дакле, одведите ме томе човеку."

"То неможе бити. Он са странцима неће да има посла."

"Он мора, ја вам то кажем. Ви ћете ме слушати, иначе ћу одма звати полицију!"

"Ја учиним, као да сам се одвећ јако уплашио и рекнем му муцајући, да је томе поштенем сарафу име Самуило Леви."

"А где седи он?" пита Левасер.

"То вам немогу казати, но почем ви силом хоћете, то ћу вас упознати с њиме."

Најпосле договоримо се, да ја идућег дана дођем Левасеру у Бек Котаж на ручак, а Самуило да дође тамо пред вече. Ја да кажем Јевреју, да банкноте и остали папири, који ће се продати, вреде 12.000 фунти штерлинга и Левасер одма ми да једну банкноту од 500 фунти штерлинга као капару.

"Даћу вам још 500 фунти", рече он при поласку, ако одржите реч, иначе у заточење. Упамтите то!"

Другог јутра имао сам велики договор с мојим начелником. Почем је кућа у Бек Котажу стајала усамљена, то ми се није свидело, да о заседи мислимо. Све сам морао учинити ја и фалични Самуило. Јер ове препредене хуље, које смо тешком муком пронашли, могли су при најмањем подозревању уништити банкноте. Ако би пак Левасера одма уапсили, онда би се изложили опасности, да све изгубимо.

"Али", рече мој начелник, "то је опасно предузеће. Левасер по свој прилици неће бити сам, па кад опази издајство, онда ће се заиста очајно бранити."

"Ја знам", одговорим ја, "да ће само још Лебретон бити код њега. Цаксон, који ће да изиграва улогу Јевреја и ја, ми

ћемо заиста надвладати ове хуље, било то, да их изненада нападнемо и вежемо, или с нашим револверима."

Начелник ми жели добар успех и зовне Цаксона, да му каже, шта ће да ради.

Признајем, да идућег дана, кад се приближавао час, нисам сасвим сигуран био, да ће ми предузимање испати за руком. Зар није могло бити и то, да је Левасер опазио, ко сам, па хоће да ме увуче у клопку, да му даље не сметам? Али ма каква ме опасност чекала, ја сам јој морао изаћи на сусрет. Нанушим своје револвере, сасвим озбиљно се опростим од моје жене и одем.

Била је недеља па ја на путу сретнем скоро све житеље оближњег села, који су ишли у цркву. Предвиђао сам, да ће кућа мог угостача бити пуста, и да ћу сам бити с онима, које сам намеравао уапсити. Дакле нисам се могао надати, да нађем помоћ у случају, ако будем слабији. У овом буцаку земље лако ме могоше и убити. Међутим звиждајућу ишао сам својим путем, макар да ми се чинио сав предео жалостан и пуст.

Кад дођем у Бек Котаж, нађем свог угостача у највеселијем расположењу. Ручак је готов, вељаше он, но он чека само још на два пријатеља, које је такође позвао.

"Врагу!" викнем ја, "та ви сте ми рекли, да ће само још господин Лебретон доћи."

"Тако је", одговори он сасвим нехатно, "али ја сам заборавио на оног другог пријатеља, кога се овај посао тиче исто онолико, као нас, зато сам га умолио, да и он дође. Међутим немојте се плашити", продужи он у смеју, "ми ћемо имати доста јела, и утолико више, што моја жена неће ту бити."

Сад чусмо јако лупање на капији.

"Ево их!" рече он.

Ја сам гледао кроз прозор и уплашим се, кад оназим, да Лебретон долази

с калфом Дибарлом. Прва ми је била ми-
сао, да иченам своје револвере и да јур-
нем из куће, јер сам се плашио и држао
зацело, да сам унао у клопку. Но ја
се опет привидно умирим и останем. Али
ако ме позна Дибарл! Јао, у каквој ћу
онда опасности бити!

Међутим Левасер почне се живо раз-
говарати са своја два друга, и ту умало
што се непосвађаше. Ја се приближим
вратима, па сам прислушкивао. Лебретон
није био сасвим онако неваљао човек као
Левасер. Он је хтео, да се ниједан од
украдених папира пре непрода, док се
још једанпут непокуша, да се врате своје
правом господару. Напротив његови дру-
гови хтели су да их продаду час пре,
па онда да побегну из земље. Ови нај-
већим презрењем гледаше Лебретона, кад
их је он молио, да неупропасте кућу,
коју је он тако срамно издао. Најпосле
претњама приволише га, да ућути.

Доцније сам дознао, да је Левасер
Лебретона навео најпре на картање и
коцкање, онда на блудњу, па најпосле
на злочинство, које су учинили заједнич-
ки и у договору.

Неколико тренутака затим сва три
кривца уђоше у собу, у којој сам ја био.
Левасер сасвим церемониозно представи
ме Дибарлу, који, кад ме види, нешто
као да се удивио. Ја сам осећао, како
ми жестоко луна срце. Но као да је за-
боравио на своје подозревање, кад је Ле-
васер у смеју почео причати како сам
вешто Трилеву украо банкноте, па седнемо
к асталу.

Никад писам неспосније ручао. Ди-
барл се само упола умирио и сваки ме
час немило загледао. На срећу Левасер
био је у врло веселом расположењу. Ле-
бретон био је сасвим удубљен у своје
мисли. А ја сам био више него обично,
које зато, да уталожим своју раздраже-
ност, које пак, да од себе уклоним свако
немило подозревање. Већ се приближавао

час, да дође Цаксон, кад уједаред Ди-
барл, пошто ме више пута страњиво по-
гледа, ово ми рекне:

„Господиње Ујљоме, ја мислим да сам
вас већ једаред видео.“

„То лако може бити“, одговорим ја
као сасвим равнодушно. „Много ме је већ
људи видело у овоме животу, понеки је-
данпут па можда и двапут одвише.“

„То је истина“, умеша се Левасер,
особито јадан Трилеви!“

„Ја би вас једаред рад видети без на-
роке“, опет на најбезобразнији начин поч-
не калфа.

„Идите, Дибарлу“, викне Левасер,
„ви сте једна будала, и ја нећу да тр-
пим, да ви мог пријатеља Ујљома вре-
ђате!“

Дибарл ућута. Али сад сам знао, да
му је од оне моје посете у канцеларији
остало као неко двоумно опомињање на
мене, што га узнемириваше.

Најпосле на велику моју радост за-
луна на канији. По свој прилици то је
Цаксон. Сви отрчасмо прозору. Он је био,
исти и сушти чивутин. Левасер отрчи, да
му отвори и доведе га к нама. Но Цак-
сон није могао да уздржи своје изнена-
ђење, кад код нас види младог калфу с
великим брковима, па зато рекне нашем
угостачу:

„Вије имате много више велико друш-
тво, него је мени казало моје пријатељ
Ујљом!“

„Та само једног пријатеља!“ одго-
вори Левасер. „Седите, мој драги госпо-
дине Самуило и примите чашу вина. Ви
сте, чини ми се, инглески Јеврејин?“

„Да.“

„И хоћете с нама да свршите неки
посао?“

„Да, ако вије били будите увиђавно.“

„О, ми смо најувиђавнији људи на
свету. Али, кажите ми, где је оно злато,
с којим ћете нам платити?“

„Како будиме се сложила, хоћим за једно сахат донесим. На тако трговачко разговор“, дода он смело, „ја никад не носим моје дукате сас мени.“

„Врло лено. На колико хоћете да нам дате?“

„Најри да видим панири, па да ви кажим.“

Левасер изађе из собе, па се врати читавим свежљајем банкнота, које метне на астал. Цаксон се дигне, да их разгледа и да бележи у своју књижицу. И ја се подигнем као да на дувару гледам неке слике. С Цаксоном договорно сам се био за знак, који је морао скоро следовати. Подозревајући Дибар такође је устао и пробадао је очима Цаксона.

Пошто Цаксон расмотри панире, почне јасним гласом бројати банкноте:

„Један, два, три, четири, пет.“

Код овог броја, који нам је био као знак, скочи он на Лебретона, који је седео покрај њега. У исти мах ја подметнем ногу Дибарлу, баћим га о земљу, и одма шчепам за гушу Левасера и држим му револвер на уво.

„Хура!“ викне Цаксон.

„Хура!“ одговорим ја.

Но пре него што су кривци дошли к себи, већ смо их сву тројицу добро везали. Левасер се бацакао, пенушио се од јарости и претио је, да ће главу раздупати о зиду. Она друга двојица била су мирнији.

Пошто их још боље вежемо, узмемо банкноте и радосно одемо из Бек Котаже. Слушкиња је по свој прилици утекла, да каже својој госпи, шта се догодило.

Један сат доцније била су у затвору та три човека, а ја отрчим Белетону, да му јавим за наш срећан лов. Он је био изван себе од радости. Његова част као трговца била је снашена а женитби му ништа више није стајало на путу.

Три кривца беше осуђена на десет година заточења. Лебретон, као најкривљи,

требало да је био оштрије каштигован, по сведочанство, што сам ја дао о кајању, које је он показао, ублажило је пресуду.

Кад улазише у лађу да иду у заточење за у Аустралију, онда Левасер у највећој јарости викне ми на француски:

„Наћи ћу те ја опет, кад се вратим, па ћу ти се осветити!“

Но ја сам одвише навикнут на такове претње, а да се од њих плашим, па зато му одговорим у смеју:

„Е добро; дакле до виђења!“

II.

Левасера, његове другове и још неке друге лопове укрцаше у морску лађу „Амфиктријон“, која се спремила, да плови до места заточења, али недалеко од инглеске обале бура је сасвим развали, те она потоне. Кад у новинама читам описаше тог несрећног догађаја, осетим чувство сажаљења према Лебретону, који ми се чинио, да је само слаб и на зло наведен, а не толико рђав човек.

Све нови догађаји учинише, те умало што нисам већ сасвим заборавио на онај догађај, кад ме уједаред неко ново злочинство на страшан начин опомене, докле може да нарасте мржња и освета појединих људи.

У Портмен-скверу с највећом вештином и отважношћу покрадосхе многе сребрне ствари, а то су морали учинити најпрепреденији лопови. Узалуд су се трудили полицајски званичници, да уђу томе у траг, зато најпосле мени предадосхе истраживање те ствари. Званичници ми рекоше, да подозревају на једног човека, коме је име Мартин, но да тај по свој прилици часно мења своје име. С тако несигурним трагом започнем тражити и дуго време нисам могао ништа даље дознати. Још свеједнако нисмо могли до-

знати, шта урадише са сребром, дали је продато, заложено или претопљено. Но почем је оно много вредило, то се нај-после отважисмо дати сто фунти ономе, који би нам показао ма најмањи траг томе злочинству. Било је око десет часова увече, кад изађем из штампарице, где сам дао да се зато штампана оглас. На улици брзо прође покрај мене неки човек високог стаса, који је држао мараму пред уста. Мени то нимало није пало у очи, јер је време било одвећ ладно, па зато и ја брзо пођем својим путем. Кад стигнем на раскршће улице, чујем замном брзе кораке. окренем се, но у исти мах убоде ме неко ножем у леву плећку. То је учинио тај исти човек, ког сам видео мало пре, и који ме хтео по свој прилици смртно ранити. Но кад види, да му то није испало за руком, он нагне бегати.

Бол од ране тако је био жесток, да умало што нисам пао у несвест, па зато и нисам могао да трчим за оним лоповом. Једва се довучем до неке оближње апотеке, где ми свежу рану и кажу да није опасна, и да ће скоро да зарасте. Одавде лагано пођем кући, но ништа некажем својој жени, да је неби узнемирио због опасности, којима ћу ваљда још изложен бити у овоме послу. Највећма сам се љутио, што у брзини нисам опазио баш ни једну црту мог нападача. Само сам знао да је висок и да уме брзо да корача. Но то је било врло мало за даљи траг!

Три дана затим опет сам ишао оним сокаком. Снег је баш јако падао а ветар је ујао кроз празне улице. Сад сам био на опрезу. Опазим неко лице, добро умотано у јанунце, које на ћошку једне куће мирно стајаше, као да чекаше на неког. Ја се приближим томе лицу и познам госпођу Жобера. То је била удовица која је одпре у истоме предграђу имала трговину са женским шеширима, и лепо је живила. Онда она имађаше малу ћерку од седам година, по имену Марија

Лујза. Она то дете једног дана пошље да некуд нешто однесе, и није га никад више видила. Свеједнако је тражила то дете, но узалуд, и тако јадна мајка од туге за дететом сиђе с ума, те је била три године у кући, где се такви људи лече. Све то сам ја подробно знао од начелника те куће, где су је лечили, а и то ми није било непознато, да она сад живи од поклона, што јој шаљу неки добри људи. Због своје несреће морала је више пута долазити у суд, зато она узме друго име. Њено је право име било Дикези.

„Шта!“ викнем ја сасвим зачуђен, „госпођа Жобера, зар ви ту? Шта ви ту радите по овоме гадном времену?“

„Чекам на вас, јер имам с вама да говорим!“ одговори она.

„Самном да говорите! Ви се варате. Већ одавно се ја недам више ражалити од удовица, које воде занат, да јадикую и да кажу, како код куће имају дванаесторо деце, која на смрти леже у великим богињама.“

„Па ваљда нисам луда, да би вас хтела преварити. Ја с вама хоћу да говорим о сасвим другој ствари. Ви тражите неког Жана Мартина?“

„Да, по шта ви знате о њему? Надам се, да нисте тако дубоко пали, да с таквом хуљом стојите у свези!“

„Нисам, зацело нисам, а при свему томе опет би вам казала, где је сакривен тај Мартин, кад би знала, да ћу добити расписану награду!“

„Ту ћете добити,“ рекнем јој, „ја вам то обричем.“

„Добро! онда дођите замном, па ћете га имати за десет минута.“

Пођем за њом, но као с неким подзревањем. Био сам осторжнији одкако сам на истоме месту рањен био. Она ме водила кроз најживља предграђа, стане код врата једног врло узаног и мрачног ходника и да ми знак да јој слеђујем.

„Не, не, госпођа Жобера,“ шапнем јој ја, „ја ништа несумњам на вас, али сам и поћу нећу да улазим у оваку доповску пећину.“

Она донекле ћуташе, па онда ми као у спрдњи рече:

„Зар се плашите?“

„Дакако,“ одговорим ја.

„Па шта мислите чинити? Он је сам, то вас уверавам.“

„Могућно је, али и опет вам кажем, нећу поћу и овако сам да уђем у тако доповско гњиздо.“

„Ви дакле, господине Уагеру, мислите, да вас хоћу да наведем на танак лед,“ пребацујући рекне ми госпођа Жобера. „Ви немате право. Једна ми је жеља, да заслужим ону награду. С тим би се новцем искобела из мог садашњег јадног и жалосног стања, па би почела живити на други начин. Зашто ви сумњате на мене?“

„На какав сте ви начин дознали, где се бави допов?“

„Ја би вам то лако могла истакновати, но место и време није ту. Зар ви неможете наћи помоћи, кад сами самном несмете да уђете?“

„Лако, врло лако би могао наћи помоћ. Могу се вратити за десет минута. Ако сте онда још овде и ја нађем, да су ваша казивања истинита, онда ћу због мог подозрења молити вас за опроштење.“

„Добро, нека буде тако; али журите се, страшно је ладно.“

Десет минута затим вратим се са шест полицајних агената и нађем госпођу Жобера на своме месту. Прођемо дугачак ходник, лако ухватимо Мартина, који је у неком смрдљивом буџаку спавао на огризини и одма га одведемо у најближи полицајски квартал, где је он преноћно.

Но другог дана тај човек најјасније докаже, да је у оно време, кад се догодила крађа, седио у апсу и да је пуштен тек

од неколико дана. Госпођа Жобера није могла примити награду, док неби нашла правог допова и тако би јадница преварена у своме надању. Она рече да би с овим сто фунтама лако могла вратити се у Париз, и горко плакаше.

„Немојте губити надежду,“ рекнем јој ја, „ви сте нам показали, да сте нас хтели довести у траг, а по свој прилици имате познанства, која нам могу бити од вајде. Ја неznam, како сте ви дошли до познанства, па и немарим да зато дознам. По известима, која сам данас добио, убеђен сам, да ћете заслужити ваших сто фуната, ако нам покажете траг неког Армстронга, који се кадкад зове и Родн.“

„Армстронг!... Родн!... непознајем човека, који би се тако звао. Како он изгледа?“

„Ја јој га најточије опишем онако, како сам био извештен, али она уздицаше и рече, да нема многе надежде, да ће га изнаћи; међутим договорим се, да се с њом сутра у вече опет састанем.“

Другог вечера још није знала ништа и мољаше ме за точнији опис, особито за то, да ли је тај Армстронг играч и пијанац. Ја јој кажем, колико сам знао о његовом начину живљења. Она као да је дошла у траг. У својој радости, каже ми, да ће јој сада можда испасти за руком и ми се договоримо за други састанак. Међутим и тада није још ништа знала. Да неби с тим узалудним састанцима губио време, рекнем јој, да би за њу најбоље било, кад би опет почела радити онај посао, који јој је пре тога давао поштена средства за живљење.

Она се насмеши као презирући. Очи јој ђаволски сијаше и опомињаше на њено пређашње лудило. Она закртеваше, да се с њом још једаред састанем сутра увече у осам часова.

Мало нешто доцније од опредељеног часа дођем на одређено место и нађем

је врло немирну и раздражену. Она ми рече, да је сад сигурна, да је нашла Армстронга и да је он сада зацело у Грик улици.

„Грик улица! Јели он тамо сам!“

„Сам, с једном женскињом, која га познаје само под неким другим именом. Ви га можете ухватити без икакве опасности. Но не треба да губите ни један тренутак.“

„Шта!“ викне она, кад опази да двоумим, „зар се плашите од једног јединца тог човека. По ономе, како сам се ја досад према вама показала, неби бар требало, да сумњате о мени.“

„Тако је,“ одговорим ја, „е дакле да идемо.“

Кућа, где стасмо, изгледала је, као да у њој скоро нико неседи. На зидовима залеђене цедуље показаше, да је за продају или за издавање под кирију. Госпођа Жобера лагано куцне на врата, коју одма отвори нека женскиња.

„Дали је још ту господин Браун!“ питаше госпођа Жобера тихим гласом.

„Ту је, шта ћете ви с њим?“

„Ја водим к њему једног познатог ми човека, који с њим има нека посла.“

„Онда изводите ући.“ Врата се за нама затворе и тако бисмо у највећем мраку.

„Идите само управо,“ рече женскиња, „одма ћу донети свећу.“

„Ајдете, ја ћу вас водити!“ рекне госпођа Жобера и ухвати ме за десну руку.

У исти тај мах осетим неко шуштање, одма затим двапут ме врло јако лупише по глави и још чујем као неке радосне гласове, па онда се онесвестим и паднем.

Кад опет дођем к себи, тражио сам мисли, да нађем шта ми се догодило. Полагано сетим се, како ме грдно преварила госпођа Жобера, па онда тек схва-

тим своје положење. Осећао сам, да сам на неким колима, која су, судећи по мирису, натоварена била врећама од жита. Руке су ми биле јако стегнуте, очи везане а у устима сам имао мараму. Кола возише брзо и бејаше онда, кад сам се разбудно, у једној врло живој улици лондонској. Била је субота увече. По гласу звона, по особитој гунгули по улицама, учини ми се као да смо у предграђу Котенхемском. Покушавао сам да се дигнем, но то није било могуће, јер сам и јаким ужетом био привезан на патос колски.

Шта сам могао чинити? Мирио лежати? То је лако рећи али тешко тринити. Још једнако ми је глава била замућена од удараца и само с муком сам могао своје мисли довести у свезу.

Многе слике сташе пред моју душу. Особито опоменем се, као да видим своју жену и детенце у колевци, које сам с тугом изљубио последњи пут полазећи. Моје ми онда уображење чокане Мартина и госпођу Жобера, па доцније опет Левасера, који ми се с ђаволском паскости светио. Чудновато! Баш оног тренутка, кад сам чуо онај вриск радости, па сам онесвештен пао, прође ми као муња, мисао на Левасера.

Међутим метеж у мојим мислима све се већма утишавао, што се већма гунгула по улицама стишавала. Најпосле стану кола. Чујем, како се отварају нека врата. Затим извуку ме испод врећа, под којима сам био као укопан, однесу ме преко неких басемака, па ме тресну о земљу. Сад ме опет притисну на неки зид, на који ме привезу гвозденим ланцима и ужетима. Најпосле заповеди неки глас, — који кад чујем а оно ми се најези кожа —, да ми се скине марама с очију. Отворим очи, а пред-а-мном стајаше — Левасер и бивши калфа Дибарл. У њиховим лицима видно сам израз најнезаузданије жудње за осветом. Они се нису утопили, кад пропаде „Амфиктрион“ и били су толико безобраз-

ни, те се вратише у Инглеску, да ми се освете.

При погледу на њих сав се укочим од страха. Покушавао сам да се окуражим, да смрти, која ми се чинише извесна, јуначки гледам у очи, али признајем, да сам се узалуд напрезао.

Гадна госпођа Жобера ту је била с Мартином. Но обоје на један знак Левасеров сиђоше низ басамаче и само оба лопова осташе ту.

„Јесмоли те ухватили!“ викне Левасер и удари ме песницом у лице. „Ти једно неваљало псето! Видишли, да има препреденији људи од тебе. Казао сам ти „до виђења“ кад су ме укрцали у лађу, па јели, да умем бити од речи. Сад смо те опет нашли. Дибарле! глед' само жалосно плакајуће лице тог гадног скота!“ И опет ме љуши песницом по лицу. Требало би да си благодаран,“ говораше он даље, „јер видиш да сам човек од речи. Хуљо једно, ја увек држим своју реч и још никад нисам остао дужан за нанесену ми ма какву увреду. Па и теби имам да платим и то одма, стрвино!“ Сад он узме пиштол, држи ми га пред чело и хтеде га опалити.

Ја затворим очи и за један минут пређе ме сав страх смртни. Али још ми није био приспео час. Уместо опаљеног пиштоља, који би ме одправио на други свет, чујем ја грохотни смеј својих непријатеља, који се наслађаваше мојим страхом.

„Хајде богати“, рече Дибарл, који ме је, бар ми се тако чинило, ваљда мало нешто и сажаљевао, „ти ћеш с тим твојим лармањем узмемприти нашег човека тамо доле. Бар чекај, док он оде. Па и тако још ништа није ни решено. Најпире ћемо се коцкати, па који од нас добије, онај ће први да пуца на главу нашег заробљеника.“

„Е право! Тако ваља! То је красна мисао!“ викне Левасер. „Господине Уате-

ру, упамтите, ми мећемо ваш живот на коцку! Ух, каква је то лепа игра! На твоје здравље, хуљо, на твоју будућу срећу, ако ти испадне за руком да нам и сад побегнеш!“ Док је ово говорио, узме један сребрни пехар, који је Дибарл натачио вином.

„Видишли“, продужи Левасер, „познајешли овај пехар, ти глупа скотино?“

По описивању занста познам, да је то једна од оних сребрних ствари, што су покрадене у Портмен улици.

„Па де“, рече он Дибарлу, „да одпочнемо нашу игру.“

Почеше играти... Но нећу дуго да се бавим с подробностима ових најсрашних тренутака у моме животу. Често сањам о њима, па онда се разбудим у највећем страху.

Осим љуте муке, која ме тишташе у присуству ових лопова, био сам још и врло жедан због грозничаве раздражености крви и што сам још једнако имао мараму у устима, па и сад још немогу да појмим, како се нисам онесвестио. — Сврши се игра. Левасер ју је добио. Он скочи јаростан као дивља звер.

Но у исти тренутак журно уђе госпођа Жобера.

„Неможемо више да уздржимо оног човека тамо доле“, рекне она. „Он вели, ви хоћете да убијете нашег заробљеника и куне се, да неће да је помешан у тајвومه делу. Покушавала сам, обавестити га, да то није тако, но све узалуд. Зато морате ви сами сићи, па да га умирите.“

Тек доцније разјасни ми се та ствар, коју у тај пар нисам могао да схватим. Левасер је слагао и госпођу Жобера и Мартина, па им је рекао, да ме хоће само неколико дана држати под затвором, што би рад предупредити, да ја пред судом несведочим против једног од његових непријатеља. Он их је уверавао, да ми неће учинити ништа на жао и удовици је обре-

као толико новаца, да не само може отићи у Париз, но да може отворити и дућан.

„Нека ђаво носи тог немирника!“ рекне Левасер, почем саслуша стару удовицу. „Хајд самном, Дибарлу! па ако нам не пође за руком да ту хулу убедимо, онда ћемо га на други начин ућуткати. А ви,“ рекне он окренувши се госпођи Жобера, „ви ћете остати овде!“

Кад они одоше, гледаше ме удовица с изразом саучешћа. Она дође ближе мени и рекне ми тихим гласом:

„Немојте се плашити што вам прете, јер у четвртак ће вас пустити.“

Ја главом занећам и намигивао сам очима на вино, што је било на асталу.

„Ако ми обрекнете, да нећете викати за помоћ, то ћу за мало да вам извадим из уста мараму.“

„Ја главом дам знак, да пристајем. Кад ми извади из уста мараму, да ми чашу вина, што сам сладко попио. Осећао сам, као да оживљавам.“

„Лажу вас“, рекнем јој, „хоће да ме убију а ви ћете бити помагачица у томе убијству.“

„Та није, зацело није! Хоће само да вас плаше, то је све.“

„Ја вам и опет кажем, да се ви врате. Ослободите ме ових ланаца и ужета и дајте само једно средство за одбрану мог живота, па вам се заклињем, да ћете скоро добити новце, који су вам потребни.“

„Ћутите!“ рекне она, „долазе!“

„Госпођа Дикен, снеси те нам неколико стаклета вина!“ викне Левасер одоздо с басамака.“

Она послуша и час затим опет дође горе.

Ја јој живо поновим обећања и моју молбу.

То је излишно“, одговори она. „Ја неверујем, да ће они и најмање нападати на ваш живот, но и да је тако, сад вам већ неби могла помоћи. Човек, који је доле код њих, већ је напола пијан. А они

су други наоружани и учинили би и најгоре дело, кад би само и најмање опазили, да би хтели да бегате.“

И опет сам је молио; но сад се она разљути и прећаше ми, да ће ми турити мараму у уста.

У један тренутак дође ми срећна мисао:

„Левасер“, рекнем ја, „сад вас је баш именовао Дикен. Јели то ваше право име?“

„Да“, говори она, „а зашто ви то штитате?“

„Пре неколико година била је нека Марија Дикен. Она је имала мали дућан у Кренбурну и била је несрећна, те је изгубила своју ћерку. Ако сте случајно ви та женскиња, онда би вам и ја могао указати једну услугу.“

Њене се очи блисташе, и она рекне дркћућим гласом:

„Ја сам та Марија Дикена.“

„Дакле могу вам казати, да је пре неколико недеља нађена ваша изгубљена ћерка.“

Код ових речи она ђини на мене, ухвати ме за руку и као бесомучна гледа ми у очи.

„Ви лажете“, викне она, „ви сте најгори човек на свету! Ви лажете! Хотће да ме ухватите! Моја је ћерка на небу, већ одавна, мени то казаше анђели!“

Незнам, до ког се степена у моме положају така лаж може дозволити, али мислим, да се у оваком положају и према лицу, које ме увукло у ту страшну клопку, неби нашло много моралиста, који би били друкчије радили.

„Ако се ваша ћерка“, продужим ја, „изгубила, кад сте је по некоме налогу слали у Ковинтри улицу, и ако се она зове Марија Дикен, онда вас уверавам, да је она нађена. Кад неби тако било, одкуд би ја то тако точно знао?“

„Тако је! Мора бити тако!“ рече она, „како сте је нашли? Где је могу видети?“ Тако говорећи паде на колена. „Кажите

ми, молим вас свачиме, што вам је свето, кажите ми, где могу онет да нађем своје дете?"

"Ослободите ме ових ланаца и уже-та, дајте ми сретство да умакнем, па ће сутра ваша ћерка бити код вас. Ако не, онда ова тајна умире са мном заједно."

Она се брзо диже, узме нож с астада, расече ужета, с којима сам везан био о дувар и одлете ланце око мог тела.

"Ево, ево вам још једна чаша вина!" говораше она као бесна, нужно ће вам бити, да се опоравите. Сад, докле ја забрављам врата, ви с вином трљајте ваше изнемогле удове."

Пошто забрави врата, почнем се трљати, да би крв по жилама опет уредно радила, па онда она лагано отвори прозор.

"Ви се неможете усудити, да супрот станете људима, који су ту доле. Дакле морате што пре умаћи кроз овај прозор." Сад ми покаже неки олук, који је ишао од стреје па до земље.

"А ви?" занитам ја, "како ћете ви умаћи?"

"Ми смо", говораше она нагло, "скоро по сата од Хемстиде. На половини пута има једна кућа, тамо отрчите и оданде доведите помоћ, али пожури се! Брва па вратима ваља ће издржати донде. Но јел'те, ви ме неварате?"

"Та верујте ми."

Тешко па и опасно је било спузати се низ олук, но ја сам опет срећно дошао до земље и нагнем, што сам игда могао, бегати у правцу к Хемстиду.

Још нисам тако далеко ни бегao, кад чујем топот коњски. Станем, да се осигурам. Сад јасно чујем дреку из предела, одкуд сам ја долазио. Ту дреку више пута чујем.

"Без сумње", помислим ја, "она обојица дознаше да сам побегао, па ме сад вијају."

Међутим у брзом касу приближи се коњ и на њему један полицајски агенат, који је патролисао. Као да ми га је сад сам бог слао.

"За име бога!" викнем ја, "помозите ми да спасемо једну жену, коју баш сада муче два допова!"

"Седите на коња за моја леђа", рекне ми он.

"Ево ме!"

Ватрен коњ у скоку одјурн, као да је знао, да треба да се жури, и за неколико магновења бисмо пред кућом, из које сам ја мало пре утекао.

Марија Дикен викала је кроз прозор, што је игда могла. Ми уђемо у кућу. Доле није било никога. Брже боље попнемо се на басамацима, одкуд чусмо дреку Левасера и Дибарла, који се мучише, да обију врата. У својој јарости нису чули да ми долазимо. Најпре нас спази Мартин коме пође за руком да измакне, но ја за то у овај пар нисам ништа марио. Левасер окреше пиштољ, али непогоди. Сад ја у највећој јарости скочим на њега, оборим га, вежем га, докле се мој другар борио с Дибарлом. Два часа затим била су ова два кривца у ансу.

Другог дана с највећом опрезности труднo сам се саобштити Марији Дикен, да о њеној ћерци ништа не знам. Али она није била у стању, да издржи тај удар, изнова полуди и морала се кроз две године лечити у кући за с умашедше. Кад оздрави, скупим ја од старих притаљеја потребни новац за њу, те је могла отићи у Париз. Тамо сам је доцније једаред опет видео, па чини ми се, да је задовољна.

Левасер призна, да ме је хтео убити, па је суд и њега и Дибарла осудио на вечито заточење.

ПРОЛОГ

НА КОНЦЕРТУ

ЗА

ПОСТРАДАЛЕ КРИТСКЕ ХРИШЋАНЕ,

5. МАРТА 1867. У БЕОГРАДУ.

рушка мадена света големог
Презирућ' храбра покољ и бој,
Сиграчка мала мора зеленог
Тирана сиљних сатире рој.

На облом валу острво с' гиба,
Топова љутих љуља га трес:
У крви врелој гори и кини
Рушећи груд'ма силу и бес. —

Самостан пун је бораца светих —
Смеју се сиљу, презиру страх:
Сироте, саме — к небу их диг'о
Громовном несмом зајдивен прах....

Ал јоште тиња, букти и сева
Бораца критских освете плам,
И јошт им мишца светла и јака,
И јошт им груди счврснути кам.

О.... на ти што живиш у ведром зраку
И делиш снагу, славу и власт,
Утоли ваде навале кобне,
Одржи Криту славу и част!

Пригласи жеље искрених Срба —
Поздрава топлог усрдан глас:
Царе царева, боже богова
Кандију спаси и спаси нас!

Милорад П. Шапчанин.

К Р Ф.

Станица одмора за путника, који из Јадранског мора иде лађом за у средоземно море или на Исток, то је пристаниште вароши Крфа, које је на највећем од седам јонских острова.

Варош је једино пристаниште острва *Крфа* лежи на источној страни према половини острва, одма како се изађе из неког море-уза и близу лежеће арбанске обале. Јужни крај једног пространог лимана окружен је острвом које се зове *Видо*, где је угодна дубљина за лангере, а сама варош и са стране мора и са сува свуда близу има повисоких врхова. Крф има врло умиљат положај. На истоку величаствене планине арбанске обухватају плаво море, а на самоме острву повлаче се гребени брежуљака, који се гдегде дижу у више врхове. Доклегод око види, свуд је најлепше зеленило; њиве и виногради јесу по дољима, а по висинама шумице од маслина. Гдегде између дрва провирују сеоски кућерци; доле у пристаништу, између две огромне стене, светле куће варошке лепоте изгледају према благоме небу, а близу тих кућа има много башта и двораца, који се у свежоме зеленилу блистају као бисер; цветајуће руже већ се издалека познају а наранце и лимунови пуни су плода и цвета.

Улице варошке јесу узане и искривудане а изгледају као чудновата смеша разних италијанских начина зидања. Увече врло су живе улице, које су близу пристаништа, јер осим многих дућана, ту намештају своје столове и корпе продавци разног јестива, дувана, јевтиних материја и разног другог, највише италијанског еснапа. Ту је све лепо осветљено, јер се на острву производи много зејтина и олаја.

Мушкарци одевају се од прилике као они на обалама Далмације, и носе кратко мрко јелече с гајтанима, плаветне широке чакшире до колена и фес с модром кићанком; имућ-

нији носе чаране и ципеле. Женскиње обмотају око врата и груди беле мараме и носе широке сукње и узана либадета с ланчићима, о којима висе разни новци. Често се виђају овде Арнаути, који долазе овамо, да купују, што им треба. То су обично људине у шарено везеним јелецима са широком фустаном од беле абе, ногама умотаним у сирову кожу и наоружани до зуба. По полиција одузима им оружје, докле одају по улицама.

Њиве и баште врло су лепо обрађене а скоро сви су житељи имућни.

Шеталиште је крај неког малог полуострва, а зове се *Калихијопуло*, тамо је једно узвишено мјестанце, одкуд је врло леп изглед. Манастир је на једном стеновитом острвчићу који се зове „лађа Улисова“, подсећајућа на ону стародревну скаску, по којој је та лађа кући враћала се с тумарајућим краљем итакским, али ју је Посејдон претворио у стену.

У јесен многи странци долазе у Крф да дове лисице, којих има сјасета на острву.

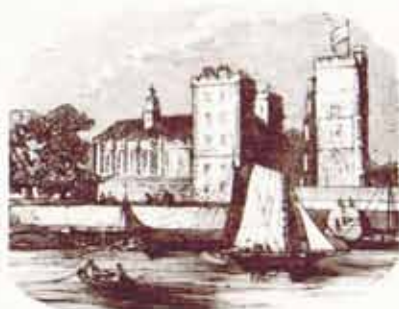
Утврђења грађена су понајвише за време владе млетачке, која је године 1386. освојила Крф и овде је имала велики део своје оружане. Зато се још на многим зидинама, црквама и јавним здањима види млетачки крилати лав. Турци су обседали Крф године 1716, којом су приликом изгубили 5000 а Млетчани 2000 мртвих. На бечкоме конгресу, године 1815., узеше Инглези „под заштиту“ самостални државни савез јонских острва, пошто су Французи у миру од Кампо Формија (1797.) држали Крф у својим рукама, на су га доста и утврдили. Сада несташе тврдињске зидине, јер су их расрушили Инглези, пошто је изабран Ђорђе I. за краља Јелина, и предали Крф заједно с осталим јонским острвима краљевини грчкој, којој су сада саставни део.

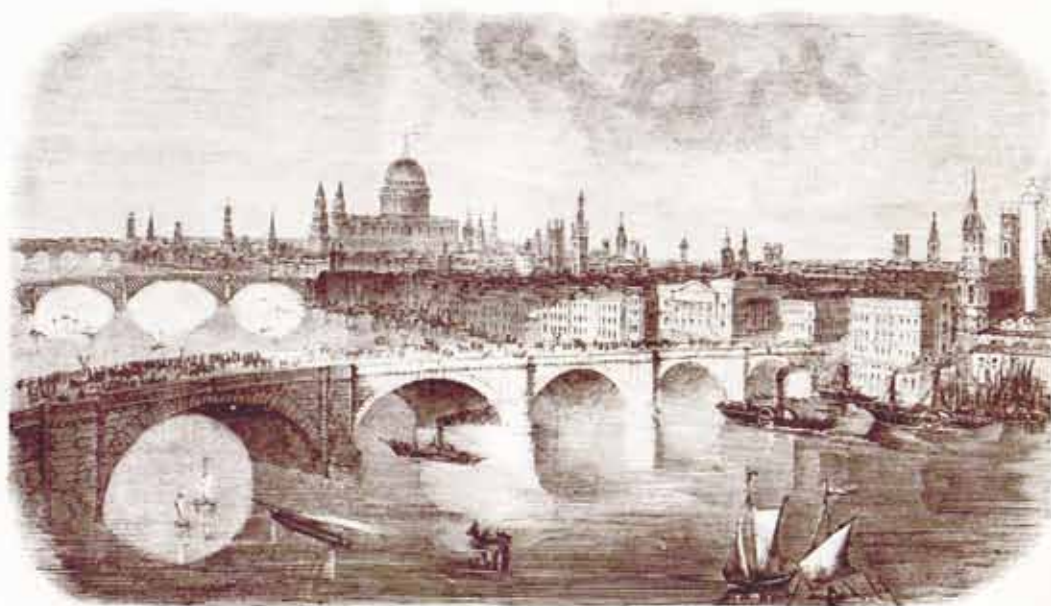
Л О Н Д О Н.

ГРЕНУИЧ.

ДЖАМЕТ ПАЛАТА.

ВЗГЛЯД ЛОНДОНА С НОВОГО МОСТА.

ЛОНДОН.

Златним шаром обасути су грдни градови старог доба, од сувог адиџара блеште палате азијских владалаца, од веселих ус-клика и гостби оре се тремови на мермерним стубовима, о раскошном животу житеља вавилонских, нинивских и даљњих градова у Индији и Персији чуда нам прича историја. — Скоро сви ови градови сада леже разваљени, а уместо њих дигоше се други градови на другим крајевима наше земље. Свет разоравајућа и њиме владајућа Азија, уступила је ту власт Европи, која сад држи скиптар од југа и севера.

На врху Европе, сада најважнијег дела старог света, стоји као први град, *Лондон*, светска варош.

Многе грдне вароши старог доба постале су по њејфу тиранских владалаца, и освајајућих народа. Подјармени народи морали су највећи део свог имања жртвовати ненаситим владалцима. Од крви и зноја народног грађене су оне блистајуће палате, у којима су освајачи живили, у безуданом раскоштву, док их је најпосле само њихово прекомерно уживање сурвало у бездан.

Сасвим је други темељ, на коме је грађен *Лондон*! Није га зидала заповест великог освајача, није га дигла сила крвног оружја. И његова историја неоста без бола и рана, али темељ на коме почива, тај је душевна сила његових житеља, којих се гвоздено прилежање и твр-

до постојанство челичи само у борби с незгодама, који се неодају раскошном трошењу стеченог блага, већ неуморно раде о напредку, и одма теже све бољему, како су нашли добро.

Народ овај уме самим собом владати, строго се повинује закону и уређењу државном, јак је, што је сложан и паметно умерен, упознао се с вештинама мира и рата, искусан је у свима огранцима науке, а пре свега очеличен је изредним обичајима и правом побожности, — тако се енглески народ у саобраћају с народима целог света уздигао, те је господар над многим земљама и морама и тако је основао светски град — Лондон.

Лондон неће пронасти, разве ако га сам енглески народ упронасти, но то неће бити донде, докле остане веран оним врлинама, с којима је дигао тај светски град.

Као што су узроци величине Лондона различни од оних, који су подигли грдне градове у Азији, тако је и спољашњи изглед престолнице енглеске друштини. Ту нема хиљадама светлећих палата, нема грдних парадних пијаца и трмова са киповима, који блеште од позлате; и само небо над градом скоро свагда је мутно и тамно. Од мора долазећи ветрови често умотавају сав град у тако густу маглу, да се по улицама обдан морају палити лампе, јер се невиди ни на два три корака. Скоро све су куће само на два спрата а у ширини имају три прозора, зидане су циглом а нису омазане кречом, напротив све су јако гараве од угљеног дима, који се диже из небројних димњака, па тако улице имају мрачан, непријатан изглед, а сав град лежи јако умотан у маглу и дим, из кога само као сенка вири огромно кубе цркве св. Павла, кућа парламента, стародревне куле Тувера и нека друга јавна здања.

Утолико је већа гунгула по улицама, а какав је грдан простор овог града, то

се може судити по томе, што у 12.000 улица, има 300.000 домова. Тај град има скоро двапут толико житеља колико сва Србија. На миље далеко протежу се улице овог светског града крај Темзе, и тако се неосетно губе у оближња села, паркове и дворце, да се управо неможе казати: овде или онде почиње Лондон.

У сразмерама Лондона све је величествено, посматрали га ми ма с које стране; јер Лондон је средереда светске трговине, светске промишлености и радиности, из њега излазе оне огромне силе и нагони, који у движење постављају све народе света и образованост разносе у најудаљеније земље. Ко хоће да научи поштовати дух јудски, онај нека иде у Лондон; ко хоће да се осведочи, како напредак наравственог живота народа зависи од развитка трговине и фабрика, тај нека с умним оком разгледа заведења и делатељност лондонских трговачких друштава. По огромном простору тог града и старању Инглеза, да сваки тренутак времена употребе за рад, по енглескоме начеду: *„време је новац!“* морају величествена бити и устројства, која олакшавају саобраћај по улицама. Преко 2000 фијакера и 700 грдних омнибуса овамо и онамо тутње кроз дугачке улице. Ако идемо крај кућа на калдрми за пешаке, то се морамо провијати кроз хиљаде људи а олакшаћемо си у нешто муку, ако су-сретајућим с десна идемо *с* пута. На калдрми за кола јуре красне каруце, јахачи, кола која носе млеко, поштанска, теретна кола и фијакери, докле се људи са свију крајева наше земље, од сваке боје и ношава, чешу о нас. Као што изгледа у неким улицама осталих градова, кад је какав ванредни догађај или велика парада, тако је у Лондону сваки дан и у свако доба, а причају о некоме странцу, који је први пут дошао овамо, како је васдан стајао под капијом, чекајући, „док се разиђе гунгула.“

Већ пре зоре, кад још није ваздух помрачен од дима из димњака, ватрених кола и пароплова, движу се машине које чисте улице, а то раде све по две машине једна за другом, да би последња очистила и оно мало, што је можда још од прве остало ђубрета; затим долазе вашарска кола, која у брзом касу носе зелен и воће, онда кола с угљеном и нивом, којима је само у неко доба дана дозвољено да на улицама стоварују свој терет, међу овима лака двоколица месара, рибопродаваца и гостијоничара, који рано иду на пијацу, да јефтиније купе, шта им треба. Овде из отворене калдрме излазе каљави радници, који су обноћ радили под земљом. Они су мењали нове цеви за газ или су оправљали чункове водовода. Журе се калдрмције, да сврше свој посао, пре него што оживи саобраћај. Овај се сваким часом увеличава и још доцкан ноћу нису легли последњи радници а већ устају они, који раде обдан. У Лондону се незна за ноћни мир!

Осим урођеног грађанина, трговца, радника, сељака, виде се свуда по лондонским улицама страна лица из белог света. Покрај Црнца видиш угаситог Мисирлију, плавооког Шведа, црнооког Шпањолца, брадатог Руса под руком с Грком, а мрки Американац нерадо иде с пута жутоме Хиндостанцу с реке Гангеса.

На оба краја улица дућан је до дућана, с фирмама, на којима су слова од пола хвата висине. Красоте сваког појаса и поднебија ту су укусно нагомилане. Овде блиста челична роба Истока, онде видиш скупocene шалове индијске покрај красних кожуха сибирских; у овоме лепом дућану има ананаса и смокава, а покрај њега продају се поред лепих седеф-и других шкољака још и остриге. Ако се убезекнеш у једноме дућану, где има најлепшег луксузног намештаја, то, кад у други дућан уђеш, мислиш да си у сред Аустралије, или у земљи пирамида и му-

мија, а гледајући у прозоре дућанске, где су изложене слике, око ти остаје као закопано од красоте и вештине.

Хајде да за гомилом људи пођемо Темзи, јер тамо ћемо видети нова чудеса радности. Тамо има доста мостова, који воде преко широке реке, али овде, на доњем крају реке, силазимо 100 степеница и кроз једну велику канију улазимо у славни тунел, који се на дужину од 1300 стопа протеже испод реке, а широк је 35 и висок 22 стопе. Пламен од газа осветљава овај огромни свод, којег 15 стопа дебеле зидине, окићене најлепшим живописима, носе терет целе реке с лађама, које на њој плове. Кад прођемо сав тај тунел, онда се пењемо на 100 степеница у вис, па смо на другој обали реке. А зашто седам година за пешаке градише овај тунел који стаје 4 милијона талира? Само да неби морали градити мост, који би овде сметао саобраћају лађа. Јер доклегод види око, река је покривена свакојаким лађама. Ту плови читава флота црних лађа с угљеном, тамо 150 пароплова преносе чекајуће гомиле људи на другу обалу, докле други пароплови лете низ реку, да би тешко натоварене лађе горе довели. Стотинама катарака, заставица и јелкена вију се и лепрше над реком, тако, да се од њих једва виде магаци за робу, које имају 7 до 8 спратова, а грађене су свуда крај обале. — Највеличаственије је позорје у Лондон Дексовима, у оној гомили огромних језера са сијасет магацима за еспапе, у којима вода може да се диже и спусти и која стоје у свези са Темзом. У првом језеру имају места више од 300 лађа, а у стовариштима лежи силна роба и алати. Покрај првог језера друго је, такозвано Декс Катарине, које може да захвати $4\frac{1}{2}$ милиона центи робе, и красни западно-индијски Декс, где стају више од 200 лађа. Ту се употребљавају разне машине за дизање и помицање терета,

на почем се бурад од гвозденог пута до стоваришта котрљају, то ту има толико ниња, да би се с њима могао прострети пут од 36 миља дужине. Макар да у саме ове Дексове могу да стану 1200 лађа, ипак и на десној обали реке има још 5 Дексова, одкуд се разашлиу инглески производи. Морао би човек провести много дана, само да разгледа грдну множину сандука, врећа, дењака и буради, у којима су: слонова кост из Африке, дуван из Америке, чај из Китајске, драго камење из Источне Индије, ткачка роба из Персије, фабриката од памука и свиле из Инглеске, гвозђарија, артије, платно и свакојаке друге ствари.

Поћемоли капијама градским, одмах тујемо тутан парних кола, која над прововима и оцаима кућа лете; јер саобраћај тако је огроман, да на појединим станицама гвозденог пута сваки четврт часа одлази и долази један грдни воз, и нужна су 800 парних кола (локомотива), да робу и људе довозе и одвозе. Станице, мостови гвоздених путова у Инглеској, то су најотважније грађевине света. Блекујски гвоздени пут иде на грдним сводовима преко предграђа лондонских до скоро у срце вароши, али ту невуче локомотива, већ једна парна машина повлачи кола с ужетом горе и доле.

Покрај индијског Декса води блекујски гвоздени пут и за неколико минута у два сата удаљени *Гринвич*, где је она славна звездарска кула, (види слику), и у *Улуји*, где су грдне оружнице, и где се граде велике лађе и где су Дексови, који се протежу крај десне обале Темзе. Онде прилежним радом од хиљада радника, постају ова грдна инглеска морска чудовишта, оне пловеће тврдиње. На такој једној лађи хиљадама људи раде кад-кад по 12 година. У овим је пловећим тврдињама грдна она сила Инглеске по морима, те лађе бране несамо оних 80.000 малих и великих трговачких лађа,

које имају саобраћај са целим светом, но и сваког појединог сина горде Инглеске, и сваки други се чува да му не учини неправу, јер зна, да му се то неће опростити.

Но вратимо се у варош, у гунгулу по улицама. Све нам ту казује, да смо у светској вароши.

У овоме мору од људи, чува сигурност војска од 5000 полицаја, који пазе на закони ред; па ту није ништа баш необично, да полиција ухвати лопова пре него што је оштећени опазео, да му је што нестало.

Сад да завиримо у душевни рад тога светског града. Раздрага се срце човека кад угледа онај величавствени саобраћај, који тражи своју моћ у унапређењу наука и образованости. Покрај збирака вештина и књига, покрај контора најразнијих трговачких и осигуравајућих друштава, налазимо сјасета добротворних заведења, која немају само задатак, да бедноме даду милостињу, безкућнику да даду где ће да се одмори, — но која раде и о томе, да варошима даду чистији ваздух, здрава обиталишта, чистију воду, и добра јестива, која занемарену омладину просјачку и лоповску с муком доводе у школе, где је својски поучавају, — која библију и предике раздају сиротињи, — која у најудаљеније крајеве света шаљу мисионаре, да проповедају слово божије, — која теже, да уљуде лопове и харамije, а хране и чувају угнетене.

Преко 400 новина распрострањавају образованост и знања по свима сталежима народа, који сваке године купује и чита 82 милијона табака новина. Каква је огромна сила потребна за тај рад! Већ један број „Тајмс“-а има милијон писмена, дакле зактева, да слагар милијон пута движе руке, па опет је за 12 часова сав слог сложен и печатан у 60.000 егземплара, за које треба 50 товара артије, која би покрила 30 дана ораће земље. Сваки дан томе

треба 70 товара слова, 110 слагара и 25 штампара. Дакле није ни чудо, кад само тај циновити лист плаћа држави сваке године данка преко $\frac{1}{2}$ милијон талира, а главна пошта лондонска сваке седмице разашлије 1870 товара разних новина.

Какав је то грдан саобраћај мисли!

Величаствене су и фабрике, у којима осим силних машина ради још један милијон људи. Сваки проналажај, свако изобретење налази у Инглеској свог неговача. Хиљадама агената путују по свету, да вађу за инглеске еспане прођу: у унутрашњост Африке иду путници с пробама робе, да тамо закључе трговачке уговоре, Ескимосима на северни полус, Китајцима и народима на острвима јужног океана путује трговац, куњује и продаје, размишља што би им јоште требало, дражи их, с изгледом на сигуран добит, да раде, одучава их од сурових нарава, учи их читати, доноси им новине, књиге, једном речи, он их цивилизује трговином и саобраћајем.

У свакоме предузећу тог града највећа је величаственост, јер Лондонлија у своме послу немисли само на Лондон и Инглеску, већ на цео свет, докле допире његове лађе и његови дењкови. Тако Лондон има највећу пивару на свету, која са својим здањима захвата више улица. У тој се пивари троши годишње 224.000 врећа клицаног јечма у вредности од 1.200.000 талира. Грдне машине квасе и претурују брегове од јечма, носе га горе и доље; бурад висока као велике куће примају пиво из огромних тава, па осим тога ту свеједнако раде 300 људи и 180 циновита коња, од којих сваки вреди до 300 талира. Шта ту треба када, тава, буради, обручева, материјала за ватру и колико спремане ране и пива, почем та пивара само клицаног јечма троши више него за 40 милијона талира?

Хајмо сад да само површно разгледамо она места у Лондону, где се види

неизмерна надмоћ и сила овог града. Да негледамо прекрасну палату парламента, која има дужину од 900 стона, с њеним грдним тремовима и дворама, кулама и кулијама, 450 киноа, леним сликама по таваницама и зидовима, шареним стаклима на прозорима и удубима: нећемо нићи ни у здање поштанско, где раде 2900 званичника, који сваки дан експедују 30 товара писма и новина: нећемо да посетимо ни цркву Уестминстерску (види слику), са својим безбројним красотами, па ни оне велике пијане, где је пазар стоке, и где се тринут сваке седмице куњује месо за сав Лондон, тако да се читави чопори стоке у оборима предају а месо се некантари, већ се продаје на сумце, а притоме куварице сваке године преваре своје газдарице за 5—6 милијона талира. Нећемо да гледамо ни Вохал башту, са својим пећинама, парковима, сењацима, водоскоцима, концертима и чаробним вештачким ватрама, већ хајмо на берзу. То је на четири ћошка кућа, која стоји сама за себе у старој вароши. Трем од стубова то је улазак, споља су разни дућани, на звонари има 15 звона од 1 до 12 товара тежине, која праве најлепшу музику од звона, какве нема више на свету. Унутра је грдна авлија, патосана најлепшим шареним порцеланом. У овој авлији под ведрим небом уговарају се највећи новчани послови на свету, док се са стубовних тремова, који су на три спрата око авлије, иде у разне дворане и тремове, који су измоловани најразнијим географским сликама. Улојдској кафани читамо на једној пријој табли имена и време поласка свију одлазећих лађа, у суседној дворани скупљају се сви морнарски капетани и трговци, који с њима имају посла, у некој је другој грдној дворани осигуравање лађа, где је у големим књигама бележена судба скоро свију лађа целог света. Ту се зна, кад је и која лађа одлиопила из бог китајског или ин-

дијског пристаништа, ког је та лађа спрема на путу, кад је стигла предгорју Добре надежде, где и кад је страдала и где се сад налази. Телеграфи и агенти овог друштва раде скоро у сваком пристаништу наше земље и јављају за далазак и одлазак осигураних лађа; та овај је светски град електријским жицама са свима већим варошима, пристаништима, па најпосле подморским телеграфским жицама у свези и са целим светом! Опет у другоме трему леже најважније новине свију народа и земаља, у малом и великом формату. Ту има новина из Аустралије, јужне, средње и северне Америке, из Индије и Персије, из Цариграда и Петрограда, из Беча, Берлина, Напоља, Алжера, Мадрида, Париза и т. д. Ништа на свету не може да се догоди, а да се то не дозна на лондонској берзи; о жетви и риболову, о војничким парадама и променама министара, о новоме намету и расположењу народа, зна се ту, и по томе се угађа курс берзански. Но ма како да је велики овај саобраћај берзе, опет он не достиже, већ има још башка берза и кафана за кафу, шећер, чај, угљен и т. д. јер радња с тим еснапима иде на многе милијоне.

Хајмо даље, да видимо банку, средству саобраћаја новчаног на овоме свету. И банка је здање на четири ћошка, које има више авлија, где се издају, примају и праве банкноте и златне монете. Око 1000 званичника ту раде а они добијају плате скоро 1 милијон талира; осим ових раде и машине, јер се праве сваке године на 140 милијона талира у папирноме новцу, а од сребра и злата гради се сијасета монета, јер ново кованог сребрног новца мора свагда бити у банци најмање 100 милијона талира, осим 200 милијона талира уложених монета. У предњим дворанама сијасета званичника исплаћују и примају државне папире. Даље унутра у авлији намештена је једна грдна парна машина, која движе машине

у целом здању, све оне ваљке, точкове чекрке и чекиће. А та машина ради сама без надзора; јер ујутру дође један раденик, напуни један долап с угљеном, запали угљен на роштиљу и оде, па тек сутрадан опет дође машини на кратко време. Тек што ватра започне воду преобраћати у пару, па све стране започну се дизати гвоздене мотке и точкови, па раде васдан.

У дворанама разних авлија, паром теране, раде разне друге машине. Једне глате, полирају и урезају челичне табле, с којима се штампају банкноте, друге трљају штампарско мастило тако фино, да непронусте ни најмање зрно песка, опет друге шпартују и повезују оних 300 грдних рачунских књига, које се испишу сваке седмице, опет друге најточније кантаре златне монете и то сваки минут 80 комада. Ако је који златан новац одвише лак, онда га један штапић збаци с кантара у неке сандуке, где опет друге машине сваки комад расеку на многа парчета. У једној соби, где се печатају банкноте, има једна машина, која чува од сваке преваре; јер како свака банкнота има свој текући број, то има једна справа, која не само што утура нужне бројеве у пресу, већ у неколико удаљених соба показује, која се нумера баш сада штампа. Кад човек види, како ради ова машину, онда мисли, да је ван овог света на каквом чаробном свету.

Почем је величина Лондона понајвише условљена саобраћајем трговине са свима народима наше земље, то се лако може помислити, каких ту има разних сретстава за саобраћај. На све стране има гроздених путова преко брегова и долина, преко градова и мореуза, који у непрестаноме журењу са свију страна света доносе сирове производе у фабрике, као: милијоне дењака памука, шећер, дрва за бојадисање, вуну, сушена инсекта, лишћа, семења, кожа и кожуха с леденог

севера, воће из екваторских предела и све, што се год може употребити. Маст и дој, рогови од бивола и коже од морских паса, слонова кост и кост од кита, све се то нагомилава у Инглеској и нађе тамо куца и оног, који га изради. Грдни магацини по лађама и по суву служе 26.000 инглеским трговачким лађама за искрцавање и укрцавање, јер само фабрике заслуже сваке године 1500 милијона, а рударски рад 220 милијона талира. По каналима иду лађе по свој држави; час ови канали на грдним сводовима прелазе преко градова и села, њива и ливада, час се онет као тунели провлаче кроз брда и брежуљке, час пак шуште над или испод гвоздених путова. Телеграфских жица има на свакоме кораку и около целе обале, па нејављају само курсе, већ и буру, која се диже на коме крају мора. Рудари спуштају се у срце земље и копају тамо бакар, коситер и гвожђе, иду дубоко под корито мора, где ваде камени угљен, око чега се баве више од 200.000 људи, који на видик износу 325 милијона товара угљена.

Но не само отмене трговце и богате фабриканте оживљава делатељан, рачунајући и неуморан дух, већ и најнижи сталежи житељства спекулирају о радњи и изворима добита. Колико клинаца, чијода, парчића од кожа, крпа, разбијених парчета од стакала, запущача и т. д. губи се привидно сваки дан у саобраћају оваког грдног града. Но нижа радиност уме их наћи и скупити, па макар да је те одпадке киша већ однела у клоаке и подземне канале, који су испод Лондона као какве реке од свакојаке величине и ширине, и пуштају своја ушћа у Тајмсу. Раздељени на друштва иду сиромаси људи

с фењером и куком у руци кроз проходе, чепркају по гаду, ако што нађу, стрпају у врећу па доцније продају у стоваришћима, где се купују парчета од гвожђа, кожа, стакла, крпа, запущача и т. д. Опет неки други на гаравим чамцима возе се уз и низ Темзу и моткама тако нешто умеју тражити по калу на дну реке, да осете сваки ексерчић и одма га довуку горе. Ко нема чамчић, али има здраве ноге и руке, гази по блату крај обале и тражи шта му треба. Ту се невиди краја прилежноме раду, коме Велика Британска има благодарити своја грдна богатства, јер то прилежање благодатно дејствује у слободном државном животу, где се овим једнако дичи Инглеиз од најнижег и од највишег сталежа.

Простор нам недозвољава, да још даље описујемо ову светску варош и њење житеље, већ се журимо, да сасвим кратко назначимо слике, а те су:

Изглед Лондона с новог моста.

Ујстминстерска саборна црква, где су сарањени краљеви и други славни људи.

Трафалгарска пијаца с

Лондон сиомеником.

Ламбет палата близу парламенске палате.

Туер, стародревни замак у Лондону. Ту држе неке дивље зверове, оружицу, алате за јахање, скупocene старе круне и државне адићаре.

Гревзед, удаљено предграђе лондонско крој Темзе, где се лети веселе Лондонлије.

Гринич с астрономском кулом, одкуда се броје степени географске дужине.

Ујндзор, замак краљице крај Темзе, недалеко од Лондона.

С В А Ш Т А.

Сретство против влажних зидина. Начини зидарски мазац од 4 дела утуцаног стакла, 3 дела прашка од угљена, 2 дела утуцаног камена плавца (бимштајн), 3 дела смоле, 2 дела катрана и 1. део олаја. Све ово метни у гвоздени казан, над умерену ватру, па кад се смола већ растопи, онда све добро промешај. Смеси ову налепи на влажан зид (који најпре, колико можеш боље, очисти од плесња и т. д.), па онда га посипи песком.

Да петролеум боље гори, треба фитиље, пре но што их метнеш у лампу, да их близу пећи добро осушиш и угрејеш. Јер фитиљи често су влажни, почем памук лако у се увлачи сваку влагу, па и из ваздуха. Та влага у фитиљу не да му, да доста упије петролеума, зато се фитиљ лакше заугљени, па му је онда пламен чађав и слабо светли. Дакле најпре осуши фитиљ крај топле пећи, па га одма увуци у лампу; а напијели се он једаред петролеумом, онда више у се не прима ваздушну влагу.

Сретство за стомак. За ојачање стомака и живаца, препоручују агроном-

ске новине ово изредно сретство. Узми 1 лот фино утицаног ревења (рабарбаре) и 1 лот препарирате кине, метни све то у једну оку воде, скувај то као теј, остави онда да се олади, и попи од тог лека први пут, пре него што легнеш спавати, једну новелику пуну винску чашу, а то ће имати дејство, да те прочисти на благ начин. Ако је одвећ слабо дејство, онда сваког другог или трећег часа попи к томе још половину чаше тог лека. Ако одвише дејствује, онда од тог лека мање пиј, и један или два дана никако га и неупотребљавај. — Доктор Хамс, који је ово сретство пронашао, имао је пре тога одвећ слаб стомак и слабост у живцима, зато већ одавно употребљава ово сретство и то с најбољим успехом, па је сад сасвим здрав, једе најтежа јела, а живци су му тако ојачали, да непрестано може да ради најуморније умне послове.

Како се чисти бео свилени атлас. Ситно утуцану и просејану тврду кору од леба добро помешај с утуцаним плаветником за испирање рува (вашблау); трљај с тиме по атласу, онда га отреси, па га отрљај чистом белом марамом.

Отврдити фине ствари од челика.

Скупи жучи од шарана или од других риба, остави је у стакленцету, па кад ти је потреба, да отврдиш какугод фини ствар од челика, онда ту ствар угреј док се неусија, па је умочи у ту рибуљу жуч.

Сигурна проба злата или сребра. Свежи парченце пакленог камена на дрвце, овлажи водом злато или сребро, које хоћеш да пробаш, па онда по њему лако цртај у кругу с пакленим каменом. Ако је добро злато или сребро, па њему шарани круг биће тавац, аколи је фалично, онда ће бити шара сасвим црна.

Показач времена. Један инглески лист препоручује следећи показач времена. — Помешај 2 драхме камфора, $\frac{1}{2}$ драхме чисте шалитре, $\frac{1}{2}$ драхме нишадора и 2 лота ректифициваног ширтра у узаном дугуљастом стаклету, па га онда добро запуши и завежи. Ако ће бити суво време, онда ће овај раствор остати биетар; аколи време хоће да се промени, онда ће се у раствору дизати звездице, а ако се спрема за буру, онда ће се раствор сасвим замутити.

Одржање воћа у леду. Неки трговац са предгорја Добре надежде, који је много леда на лађама преносио у Инглеску, дође на ту мисао, да капско воће, особито грозђе и кајсије метне у лед и тако споредно пренесе у Европу. Овај му покушај сасвим добро испадне за руком и то воће после шест седмица припело је у Инглеску сасвим свежо. Почем грозђе на Капу зри свршетком Јануара, то могу људи почетком Марта у Лондону јести најслађе грозђе.

Да брже зарасту ране и да недође до рђавих следстава, препоручује се у форми прашка угљено кисели креч (гипс), који ваља из песконице синати на рану. Овај ће прашак с гнојем или с влагом од ране начинити кору или красту, која неупушта ваздух, па ту онда није нуждан ни завој. Ако је зла рана, онда је најпре сасвим мало али свуда посипи с обичном кухинском сољу, а преко ње доста густо с гипсом.

Ситна пилотина од дрва најбоље ће да очисти стакла, особито она, у којима је било нешто масно. Дакле узми чисте пилотине (опиљке), тури их у стакла и помешај их с мало воде. Кад то више пута повторниш, очистићеш и онака стакла, у којима су били најјачи мириси.

Сретство против испуцане коже на телу. 1 литру несланог крављег масла (бутера); жутог воска, великог (од коштица отребљеног) сувог грозђа, и ољуштене, расечене и од коштица отребљене срчике јабуке, од сваког по 50 драма, кувај у лонцу дотле, док једна кап од њега, канута на усвијани угљен, нешвишти више. Док је још врело, процеди кроз платно у суд, који је пун ружичне воде, па кад се олади, онда га оцеди од воде. — Ово је врло добро домаће сретство не само за испуцане руке и уснице, већ се може, намазано на платну, употребити и онда, кад се ко опрљи. Нема бољег сретства, које би кожу одржало меку и лепу.

За оне, који имају од бубуљица или краста испуцану кожу, врло је добро, да нешто мало *финог брашна од овса* (зоби) помешају у воду, којом се умивају, па ће им кожа омекшати и скоро оздравити.

Најјевтинији материјал за пуњење душека и јастука. У Америци за пуњење столица, канабета, душека и т. д. употребљавају понајвише струготине од дрва, што испадну испод стругала. Неком простом сировом те се струготине раздријају у дужину и дебљину као коњске длаке. За тај су посао најбоља дрва од јавора, јасике, тополе, јер имају као неки лак мирис, од ког бегају буве и други ситни гад. Душеци, пуњени с таким стругоотином, много су мекши и гинкији, него они од морске траве, а и у много су јевтинији, неголи од икојег другог материјала. Па веде, да и сама та справа није скупа.

Пчеле без жаоке. У Америци има пчела, које неуждају; онде их зову *мелипоне*. Тамо људи слободно носе кошнице, ваде восак и мед без опасности, макар да им пчеле поседају по лицу, рукама и по целоме телу. Та питомост тих пчела долази отуд, што оне немају жаоке. — Пчела без жаоке! Било би учених људи, који би казали, да то неможе бити; но Хубер је показао, да и та пчела има жаоку, али тако слабу и безопасну, да се неможе ни назвати жаоком. — Ове пчеле живе у великим друштвима у шумљивим грмовима. У Мејики држе их људи у кошницама од печене смољаче, које вешају о стреју куће. Кошница има једну рупицу, да може кроз њу да уђе једна натоварена пчела. На тој је руци непрестано једна пчела, која стражари, на кад којагод пчела од њеног друштва хоће да изиђе или да уђе, она се уклони с врата. Опажало се, да је таква пчела свагда један цео дан на стражи. Кошнице мелипона дају у години 12—13 ока меда. Сада се говори о томе, да те мелипоне припитоме у Француској.

Шампањско вино. Из округа шампањског у Француској изашло је 1863. године шампањског вина: за стране земље 7,937.836 бутеља; за Француску 2,767.371 — свега 10,705.207 бутеља. Рачунајући сваку бутељу од средње руке на 3¼ франка, испоси свега на 37,468.189 франака.

Аустријска династија сада има жива три цара и четири царице и то: 1. Цар што сад влада, Франц Јосиф; 2. Цар Фердинанд, што је дао оставку 1848. године; 3. Цар Максимилијан I., млађи брат садашњег цара аустријског, сада влада у Мејику. — Царице су ове: 1. Јелисавета, жена владајућег цара; 2. Марија, жена цара Фердинанда; 3. Каролина, жена умрлог цара Франца I.; 4. Царица мејиканска, Шарлота.

Од 43 владалца, што сад владају у Европи, исповедају њих 17 веру лутеранску, 11 римску, 8 евангеличку, 5 православну (руски, србски, грчки, црногорски и румунски), 4 калвинску, 1 епископалску, 1 муслиманску.

Инглеска је на свој дуг 1764. године плаћала интереса 4,600,000 фуната штерлинга, а сада јој је толики дуг (ово 780,000.000 фун.) да самог интереса плаћа годишње 26,200.000 фунт. (Једна фунта штерлинга одирилик је 2 дук. ц.)

У Аустрији има 250.000 племића. Од ових има у Галицији 24,900, у Угарској 163.000, у Чешкој само 2260, али међу овим последњим има 14 кнежевских, 172 грофских и 30 баронских фамилија.

Француска војска по најновијем извештају има: 335 батаљона линијских пешака, 44 батаљона лаке пјешаке, 386 ескадрона, 226 батерија артиљерије и 13 компанија понтоњера. У тој војсци има дејствителних: 83 дивизионних ђенерала, 159 бригадних ђенерала, одељење резерве има 80 дивизионних а 173 бригадних ђенерала. Осталих официра стојеће војске има: 323 полковника, 324 подполковника, 1328 мајора, 6728 капетана, 5147 поручика, 4765 подпоручика, 1306 лекара и апотекара, 585 марвених лекара, 1302 официра за управљање и за старање о потребама војске и 40 тумача разних језика.

Најстарије новине излазе у Пекингу у Китајској. Први број тих новина изашао је пре хиљаду и неколико година, а сад још излазе сваке седмице једаред штампане на финој свили.

Дубљина мора. Источно море између Немачке и Шведске има само дубљину од 120 стопа; јадранско море између Венеције и Трста 130 стопа. Највећа дубљина мореуза између Француске и Инглеске нема више од 300 стопа, по југо-западно од Ирландске у отвореном мору има 3000 стопа дубљине. Мореуз гибралтарски на неким најужим местима има само 1000 стопа дубљине, нешто источније до 3000 стопа. Крај обале шпанолске дубљина је 6000 стопа. Најдубљи је јужни океан; западно од предгорја Добре надежде 16.000, а западно од острва св. Јелене 28.000 стопа. Просечна дубљина атлантског океана има 26.000, а тихог океана 20.000 стопа.

Мишомор. Расецн постар швајцарски сир у парченцета велика као грашак,

и у свако тако парче турн главић од једне жигице (палидривца), на руну опет замажи сиром. Фосфор, што је на једном главићу жигице, доста је да отрује пацова. На почем ова неспона животиња врло воле сир, то једе и она парчета сира, у којима је фосфор, а то му је сигурна смрт.

Правило живота. Једна индијска пословица вели: „Дете, кад ступиш на овај свет, ти плачеш, а сви се око тебе смеју; старај се, да сви плачу, а ти да се смешиш, кад умиреш.“

Статистик Дипен прорачунио је, да је од створења света по светом писму, умрло 26,628.843,285.075,340 људи.

Водица против пега на лицу. Помешај 2 драма нишадора, 1 драм изворне воде и 2 драма водице од лавенда и окваси, сунђером у ту водицу умоченим, лице 2—3 пут на дан.

Сретство против жуљева. Намажи више пута на дан најтврђа места жуљева с јодском тинктуром. Ако су жуљеви међу прстима, онда метни на њих парченце платна, које је умочено у глицерин и јодску тинктуру.

Париз има 1.696,141 житеља, 2415 улица, 70 јавних пијаца, 22 моста, 11 палата, 500 гостијоница, 33,341 кућу, 225,000 фамилија, 25,500 дућана, 115 водоскока, 28 великих и 17 мањих тржишта, 12 шпитаља, 22 касарне, 10 јавних библиотека, 250 заведења за васпитавање, 2 дуван-фабрике, 1 ковницу за новце и мношину добротворних заведења и банала.

У слободним северно американским државама има 37,529 свештеника, 110,469 учитеља, 216 списатеља, који живе само од писања, — 2994 уредника, 917 издаваца књига, 23,106 штампара, 1861 књижевник, 54,543 лекара, 33,193 адвоката, 787 судија, 114 калуђерица, 1379 милостивих сестара (калуђерица).

По Европи путују сваке године одприлике 50,000 Американаца, који скупа потроше годишње 10.000,000 дуката.

Патос, астал или бојагод даска *покапана зејтином*, може најлакше да се очисти, кад масно место добро намажеш простим сапуном, па после 24 часа опереш ладном водом.

Најбржа лађа. Вицекраља мисирског морска јахта „Моруфа“ најбржа је лађа, јер је лане од енглеске вароши Сутемтона до Малте пловила за врло кратко време од 157 часова. Овај пароплов има парну машину од 800 коњских снага, грађен је у Лондону и стаје 328,000 дуката царских.

Правник и лекар. Кад је ту недавно у Берлину један славни лекар нашао на улици с једним славним правником, онда неки шаљивац примети, да „оба ова господина заједно чине једног ајдука.“ — „Како то?“ упита његов друг. — „Е видиш, кад правник с лекаром иде руку под руку, зар онда то није као загонетка у слици, која се разрешава овако: дај ми новац, или ћу ти узети живот?“

Винска проба. Неко почасту свог пријатеља врло добрим вином. Пријатељ

је пио то вино и није ништа говорио. Сад се онај, који је частно, љутише, што му пријатељ нехвали вино, па донесе неко друго вино, које тек што окуси пријатељ, викне: „Ово је вино врло добро.“ — „Али за прво оно вино нисте казали ништа“, примети газда. — „Е“, одговори опет други, „оно прво вино није нужно хвалити, јер се само хвали. Но овоме другом вину неће ништа шкодити, ако га малко похвалим, ваљда ће онда бити мало слађе.“

Сигурна обклада. Нека брбљави жена понуди свог мужа обкладом од 10 талира, да она седам дана никако неће говорити. Муж одма прими обкладу, извади 10 талира, које жена одма стрпа у свој џеп, велећи, да ће задржати новце, док се не реши обклада. „Па где, жено, ја сам добио обкладу!“ — „Никако“, одговори жена, „ти ме ниси разумео, што се тиче времена, — јер ја сам мислила прву седмицу, пошто будем мртва.“

Раскош. Као што и данас нека учена друштва расписују награде, тако су Персијанци већ 500 година пре Христа расписивали награде за оног, који изнађе како ново јело. Краљ Дарије вечерао је с 15.000 људи, и свака је така вечера стајала 400 талената (400.000 талира). Кад је Ксеркс на путу у којој вароши двапут ручао, онда је та варош читаву годину трпила глад. Неки Питије тако је био богат, да је 780,000 војника Ксерксових својим трошком угостио, и понудио се томе краљу, да ће сву његову војску ранити читавих пет месеци. Но историја нам некаже, дали је тај Питије хтео то да чини „безплатежно“, или на кредит. Колико је то имање морало бити, да се више од једног милијона људи ране читавих пет месеци? Александер велики бринуо се колико за славу и част, толико и за добро

пиће, и познато је, да је он одвише пио. У ванредним приликама право је он грдне пијанке, где се у обкладу пило, и најбоље пијанице добијале награде. Уопште при оваком пијанчењу остало је мртвих на месту њих 30 до 40.

Многоженство. У северној Америци има једна хришћанска верозаконна секта, тако званих *Мормона*, у којој мушкарци држе многе жене. Њихов црковни поглавар, Бригем Јунг, има 185 супружница; други један Мормон, Силас Редер, има 129, Јеремије Стерне 111 супружница и т. д. Најстарија жена Јунгова има 49, а најмлађа 14 година. Тај је поглавар удовац од 28 жена. Његов другар, Силас Редер, обележио је бројевима своје 129 жене, јер не може да упамти њина имена. Број 1. има 51., број 129. има 17 година. Но уопште Мормони су задовољни са 2—3 жене. Бригему Јунгу умрло је 32 детета а има их живих 213, од којих су 85 мушка а 128 женска деца. Девет од ових последњих удата су за Јеремију Стерна а три за Силаса Редера. Мормони су од ових народности: највише их има Шведа, па онда Данаца, Шота, Норвежаца, Швајцараца, Немаца и Американаца. А међу њима има само два Француза, три Талијана и један Шпањолац. Жене су понавине из Шотске, Савезних Америчких држава, Швајцарске, Немачке, Данске, Норвешке и Мејике; из Француске нема ниједне. Напротив има ту две Шпањолке, осам Италијанака и једна Гркиња.

Велики ловци. Изборни кнез саксонски, Јован Ђорђе I. у ајкама и обичном лову за 45 година своје владе (од године 1611. до 1656.) свега је уловио и ухватио 113,461 комад дивљачине и то: 17.000 јелена, 30.266 срна, 29.000 дивљих свиња, 12.000 зечева, 19.000 ли-

сица, 203 медведа, 3543 курјака, 900 јазаваца, 200 рисова и т. д. — Његова је наследник, Јован Ђорђе II. превазишао у тој вештини, јер је од године 1656. до 1680., дакле за 24 године ухватио и уловио 97.000 комада дивљачине. Међу овом било је и 4 лава, 4 лавица и 2 тигра, која су донешена и гајена на задовољство тог владалца. — Нико није умео прорачунити, колико је овим славним владацима остало времена, да мисле о добру и напретку свог културног народа.

Како се проба пиво. У Бернау-у варили су добро пиво у старо време. Да би то пиво свагда било добро и да неби изгубило свој добар глас, пробало се овако. Кад пивар скува неку количину пива, онда у пивару дође главни кмет варошки, сва господа помоћници и општинари и то у кожним панталонима. Пивар им у пехарима донесе од новог пива, а његови момци мораше с истим пивом до оквасе све столице, на које онда поседаше господа. Ако је пиво у кусу добро било, то још није било доста, већ тек је онда издржало пробу, ако се панталоне господске заленише на столице, тако да господа немогуше устати, а да и столице непођоше с њима. Тек пиво, које је издржало оваку пробу, буде проглашено да је добро.

Кревет Рихарда III. Овај је енглески краљ имао један дрвени кревет, од ког се он никад није растајао, говорећи, да неможе да спава у другоме кревету. У томе су кревету биле тајне фијочице, где је он остављао своје новце. После дана ужасне битке, у којој је херцег Ричмондски потукао војску Рихардову, сурови Ричмондови војаци уђу у Лејчестер, где опљачкају све Рихардове приврженике. Но кревет краљев, као од ни-

каке вредности, оста у кући, где је дан пре боравио Рихард. Гавда те куће нађе тајне фијочице и наједаред поста одвећ подашан, а нико није могао да се сети, одкуда томе човеку толико благо. Неколико година доцније његову удову убије слушкиња, којој је она поверила ту тајну. Из парнице ове несрећнице и њених другова дозна свет за тај чудновати кревет.

Шта Китајци мисле о земљотресу. Месеца Маја прошле године био је у Китају земљотрес, што је највећма уздрмао острово *Формозу*, које је 14 морских миља удаљено од ушћа реке Тамсије. И лађе, које су биле на ленгеру у пристаништу, осетиле тај земљотрес, а инглеска лађа „Јапан“, која је неколико миља далеко од обале пловила по мору, добила је тако јак удар, да је капетан мислио, да је лађа насела на спруд.

Но он се скоро осведочи о правом узроку тог јаког дрмања: али се Китајци нимало неуплашеше. Они се напротив радоваше, јер верују, да бог Цес путује под земљом, и кад је близу њих, тим дрмањем хоће да им покаже своје величаство. Бити близу томе Богу, то је срећа, па зато се Китајци свагда радују, кад је земљотрес.

Чудновати природни појав. У Шотској није необично, да пада црна киша. У округу Абердинском од године 1862. досад било је седам таквих киша. Двапут је с оваком кишом падао с неба и плавац камен, од ког су нека парчета била 8 до 10 палаца у просеку и имала су тежину до по оке.

Привидна смрт. Још се незна право, колико може човек да лежи привидно мртав. — Госпођа Ресл, удата за неког инглеског полковника умрла је, и нико, па и сами лекари, нимало несумњаше, да

није потпуно мртва. Но њен муж није дозволио, да се она сарани, док се не покажу сви знаци прелаза целог тела у труљење. Он је остави у кревету, па кад га почеше наговарати, да је већ крајње време да је да саранити, он онда изјави, да ће из ништоља убити сваког, који се усуди руком дирнути тело његове жене. Краљица чује за то, па пошле једног од својих дворјана, да му каже, да га она сажалева, али уједно јави му и то, да се ниједном наметном човеку непристоји бити јогуница, а најмање војнику. Полковник благодари краљици на њеној милости, но замоли је, да му остане наклона и онда, ако он непромени своје мишљење, јер сарањивање дотле није нужно, док се на телу неповажу сви знаци труљења. — Прође осам дана, одкад је мртва лежала госпођа Реслова. Но како се упрепасти њен ожалосћени муж, кад се на јек звона из обличне цркве уједаред из свог мртвила дигне госпођа у кревету и рече: „Ево сад трећи пут звони, време је да се иде у цркву!“ Она устане, говорећи са својим мужем као и обично, а није знала, да је толико време била у мртвилу. — Затим је још подуго живила.

Господар у кући. „Јестели ви господар ове куће?“ питаше неки путник меанцију. „Јесам, господине“, одговори меанција, „јер је моја жена умрла пре три седмице.“

Страшно подозрење. Доктора Џонсона питаше једаред у друштву, ко је онај господин, који је баш сад отишао. — „Точно вам немогу казати, а није ми ни на крај памети, да о неком човеку рђаво говорим; но ако подозрење, које ја имам на тог човека, није сасвим неосновано, онда мислим, да је он адвокат.“ —

САДРЖ.

	СТРАНА		СТРАНА
Кнез Милош Обреновић	7*)	Свашта. Евронски владалци	72
Пожар у риту крај Дњепра	21	Инглески дуг	
Усамљеник	23	Племићи у Аустрији	
Снага народа, говорено на концерту за по-		Француска војска	73
страдале критске Хришћане	29	Најстарије новине	
Историја једног дијаманта	33	Дубина мора	
Москва бјелокаменаја	36	Мишмор	
Освета допова	39	Правило живота	
Пролог на концерту за пострадале критске		Колико је умро људи	
Хришћане	53	Сретство против жулева	
Крф	54	Париз	
Лондон	59	Слободне северно америкаанске др-	
Свашта. Сретство против влажних зидина	70	жаве	74
Да петролеум боље гори		Умашћен патос	
Сретство за стомак		Најбржа лађа	
Како се чисти бео свалени атлас		Правник и лекар	
Сигурна проба злата или сребра	71	Ванска проба	
Показач времена		Сигурна обклада	
Одржање воћа у леду		Раскош	
Да брже зарасту ране		Многоженство	75
Ситна пилотина од дрва		Велики ловци	
Сретство против испуцање коже на		Како се проба пиво	
телу		Кревет Рихарда III	
Најјестивији материјал за пуњење		Шта Китајци мисле о земљотресу	76
душека и јастука	72	Чудновати природни појав	
Пчеле без жаоке		Привидна смрт	
Шампањско вино		Господар у кући	
Аустријска династија		Страшно подозрење	

*) Између 1. и 2. табака уукла се погрешка у бројевима страна, те је од 14. стране одма прескочено на 17. страну.

СЛНКЕ.

	СТРАНА		СТРАНА
Кнез Милош Обреновић	2	Лондон. Ламбет палата	58
Пожар у риту крај Дњепра	20	Ујидзор	64
Љубомир II Ненадовић	28	Гревенд	
Црвена пијаца у Москви	37	Трафалгар пијаца	
Крф	55	Тувр	65
Лондон. Изглед с новог моста	58	Лондон споменик	
Гринвич		Ујетминстерска саборна црква	

